

SINESTEZIJA KRIKŠČIONIŠKOJOJE TEOLOGIJOJE

Salomėja Jastrumskytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, LT – 08105, Vilnius, Lietuva
Telefonas: (+370)62411709

El. paštas: salome.jastra@gmail.com

Pateikta: 2018 gruodžio 22 d., parengta spausdinti: 2019 m. gegužės 25 d.

DOI: 10.13165/SMS-18-10-2-02

Santrauka. Straipsnio tikslas – nubrėžti apčiuopiamą kontūrą sinestezijos teologijoje tyrinėjimams. Kadangi pastaruosius keletą dešimtmečių labai intensyviškai tyrinėjama, tiek sinestezijos tyrimai, natūraliai kilo poreikis atpažinti ir artikuliuoti sinesteziją įvairiuose kultūros kloduose. Sinestezija teologijoje dar nėra išsamiai ir nuosekliai tyrinėjama, tad šiame straipsnyje nubrėžiamos galimos tokio tyrimo gairės einant nuo juslių tyrimų, atveriant antropologinius jų pagrindus bei kultūrinę dinamiką, tuomet gvildenant dvasinių juslių tradiciją krikščioniškojoje teologijoje pradedant Origeno Aleksandriečio mąstymu ir peržvelgiant patristinę, viduramžių mistikų tradiciją bei atsigręžiant į XX a. dvasinių juslių doktriną sugrįžimą į teologijos plotmę. Nuosekliai skiriamas dėmesys teologinės estetikos sinestezinėms prielaidoms. Remiantis šio tyrimo medžiaga, plėtojamas teologijos ir sinestezijos santykis pabrėžiant sinestezijos manifestacijų teologijoje savitumą.

Reikšminiai žodžiai: sinestezija, teologija, krikščionybė, juslės, dvasinės juslės, estetika, teologinė estetika, patristika, viduramžių misticizmas.

Įvadas

Sinestezija paprastai yra nusakoma kaip juslių vienovė sensorinio patyrimo akte, arba, pagal dabar išvirtintusį apibrėžimą, kaip vienos juslės modalumo perkėlimas į kitos juslės modalumą. Sinestezija sutinkama daugelyje kultūrinių reiškinių. Nuo XIX a. pabaigos per visą XX a. sinestezijos tyrimai intensyvėjo įvairiausiose srityse (estetika, literatūrologija, psichologija, neurofiziologija, juslių kultūrologija, juslių antropologija, juslių archeologija ir kt.) Pastarąjį dešimtmetį vyko ligšiolinių sinestezijos tyrimų sumavimas, tą rodo labai solidūs pirmą kartą istorijoje išleisti sinestezijos reiškiniai tyrinėti skirti veikalai, kaip antai sinestezijos enciklopedija, parengta ir išleista Oxforde. Iš nemenkos gausos šių ledinių derėtų paminėti bent keletą naujausių arba svariųjų: John E. Harrison, Simon Baron-Cohen (ed.), *Synaesthesia: Classic and Contemporary Readings*, Wiley, 1997; Julia Simner, Edward M. Hubbard (ed.), *Oxford Handbook of Synesthesia*, Oxford: Oxford University Press, 2013; Ophelia Deroy, *Sensory Blending: On Synaesthesia and Related Phenomena*, Oxford: Oxford University Press, 2017; María José de Córdoba, Dina Riccò, Sean A Day (ed.), *Synaesthesia: Theoretical, artistic and scientific foundations*, Fundación Internacional artecittà, 2014; Aleksandra Maria Rogiwska, *Synaesthesia and Individual Differences*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015 ir kt.

Jonathan Cohen, sumuodamas keleto dešimtmečių poslinkius sinestezijos tyrinėjimuose, pastebi, jog šis reiškinys vis dar mįšlingas: „tai, kas yra sinestezija, žinoma menkai arba nežinoma iš viso“. Tačiau net tokioje miglotoje paradigmoje įmanomos mokslinio įdirbio kryptys. Vieni autoriai ėmęsi sinestezijos apibrėžimų ir jų klasifikacijų, kiti jos formų įvairovės, sinestezijos kaip psichologinės prigimties reiškinio, įgimtumo ar įgytumo klausimo ir kt¹.

Tačiau sinestezija nėra lokaliai apribotas savitiksliis nenusipėjamos prigimties sensorinio patyrimo atvejis, jis persmelkia įvairiausias žmogaus būties plotmes. Viena iš tokių plotmių yra religija, kur juslės atlieka ypatingą vaidmenį ir būtent religijos plotmėje šis yra griežtai reglamentuotas. Sinestezija kaip žmogaus juslyno natūrali raiška taip pat patenka į religijos teritoriją ir čia ją siekiama artikuliuoti pagal įvairiems laikotarpiams būdingą pačių juslių sampratą. Ypač subtilios ir originalios yra sinestezijos apraiškos krikščioniškoje teologijoje, kurioje jos rymo ant patristinės ir viduramžių teologų bei mistikų juslių antropologijos. Sinestezija kaip tokia teologijoje dar nėra nuosekliai ir išsamiai tyrinėta, tad šio straipsnio parengimas buvo pirminė pastanga rinkti sporadiškai šventraštyje ir teologiniuose veikaluose išsibarsčiusias sinestezijos apraiškas bei jų interpretacijas ir nubrėžti galimą tyrimų trajektoriją. Pastaruoju metu labai išaugęs mokslinis susidomėjimas sinestezija jos apraiškų teologijoje atžvilgiu vis dėlto yra stipriai redukuojantis, nes nėra įmanoma atkurti tikrojo sensorinio santykio, be to, jis neišvengiamai suvedamas į vis dar gana ribotas šiuolaikines sinestezijos tyrimų formuluotes, iš kurių išsprūsta itin turtingas ir daugiasluoksnis sinestezijos manifestacijų teologijoje archyvas.

1 Cohen, J., „Synaesthetic Perception as Continuous with Ordinary Perception, or: We're All Synaesthetes Now“, in *Sensory Blending: On Synaesthesia and Related Phenomena*, Ophelia Deroy (ed.), Oxford: Oxford University Press, 2017, p. 60.

1. Juslių sampratos kaita

Juslių tyrimai labai stipriai pasikeitė per pastaruosius dvidešimt metų. Tą pokytį nemenka dalimi lėmė kultūrinės antropologijos vystymasis, ir dabar joslės tiriamos kultūriniam kontekste, o ne vien tik filosofinėje ar biologinėje perspektyvoje. Taip buvo atmesta ir etnocentrinė perspektyva, kylanti iš graikiškosios Vakarų filosofijos tradicijos. Skirtis tarp juslių ir proto bei juslių hierarchija Vakarų filosofijoje taip giliai įsišaknijusi, jog jos buvo laikomasi kaip natūralios ir universalios epistemologijos².

Pirmas filosofas, skyręs jusles nuo proto, buvo Parmenidas (V a. pradžia pr. Kr.). o Platonas (423–347 per. Kr.) išpopuliarino šią skirtį. Platono mokinys Aristotelis (384–322 per. Kr.) ėjo dar toliau, sukurdamas juslių hierarchiją, siekiančią nuo vaizdo link konkretumo: rega-klausia-uoslė-skonis-lyta. Vakarų filosofija šiai hierarchijai išliko ištikima iki pat Hegelio, taigi ištisus du tūkstančius metų. Tokia juslių samprata išsilaikė ir dviejuose pagrindiniuose Vakarų tikėjimuose – krikščionybėje ir judaizme³.

Vadinasi, juslinio patyrimo sampratų ištakos taip pat labai daug suteiktų įvairiems Biblijos tyrinėjimams. T.y. juslių tyrimas šventraštyje tampa ne savitiksliu ir pagrindiniu objektu, bet suteikia pamatą tolesnei šventraščio studijų raidai ir teologijos plėtotei. Be to, akivaizdu, jog daugialypių sinestezijos tyrimų proceso integravimas į bet kurią humanistikos ar netgi gamtamokslio sritį atveria itin galingą epistemologinę perspektyvą.

Šiame kontekste yra įdomūs neseniai antropologų aptikti įrodymai, jog esama stiprios koreliacijos tarp to, kaip kalbama apie jusles ir kaip jos naudojamos įvairiose kultūrose. Juslių įkalbinimas atspindi konkrečiu laikotarpiu esančią ar netgi dominuojančią jutimo strategiją, kuri susiformuoja kultūroje dėl daugybės veiksnių. Yael Avrahami pastebi, jog joslės Biblijoje, konkrečiai hebrajiškoje jos versijoje, yra minimos nesuskaičiuojamas kartų visuose žanruose, laikotarpiuose ir mokyklose. Biblijinės epistemologijos esmė – tai būdai, kuriais senovės izraelitai naudojo savo sensoriumą ir mąstė apie jį. Sensorinis žodynas tarnauja aprašant santykius su tikrove bei įvairiausių reikšmės lygmenis iš jos išvedamus, tam pasitelkiant kartais keletą ar visus juslių modalumus arba pasiremiant tik koku nors vieninteliu į jų⁴.

Juslių antropologija jau pripažįsta, kad modernioji vakarietiška percepcija yra persmelkta skirtingų antropologinių nuostatų, kaip antai proto-kūno dichotomija, regos centrinė pozicija, tekstas, kaip lęšis, per kurį matomos visos kultūrinės temos. Kitaip tariant, juslių antropologija tiria tam tikros duotos kultūros juslinį žemėlapi⁵. Regos viršenybės sampratą galime priskirti Aristoteliui, o juslių kaip įrankio pažinti pasaulį netinkamumas Descartes (1641) nuopelnas, regos išskirtinumas filosofinėje perspektyvoje – Kanto kūrinys. Dar daugiau, Kantas tiesiog ištikimai reprezentuoja savo laikme-

2 Avrahami, Y., *The Senses of Scripture: Sensory Perception in the Hebrew Bible*. New York: Bloomsbury Publishing, 2012, p. 5.

3 Synnot, A., „Puzzling Over the Senses: From Plato to Marx“, in *The Varieties of Sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the Senses*, ed. D. Howes; Toronto: University of Toronto Press, 1991, 61–76.

4 Avrahami, Y., *The Senses of Scripture: Sensory Perception in the Hebrew Bible*. New York: Bloomsbury Publishing, 2012, p. 1.

5 *Ibid.*, p. 5.

čio jauslių sampratą ir kultūrinę struktūrą. Michelis Foucault teigia, jog XVIII a. buvo lūžinis laikas, kai rega tapo aukščiausiaja jusle Vakarų kultūroje⁶. Dar daugiau, ši regos pozicija atrado savo vietą moderniajame moksle, evoliucijos teorijose ir netgi vėlyvojo Freudo psichoanalizėje⁷. M. Foucault aprašo pokyčius jusliniame patyrimo, t. y. pakitusius būdus, kaip jauslės yra naudojamos, taip pat, kaip ši kaita reprezentuojama kalboje, jos žodyne ir semantikoje. Vadinasi, juslinis patyrimas nėra diktuojamas vien tik biologinių funkcijų. Kur kas labiau jį lemia kultūrinės preferencijos ir kalbos plastiškumas.

XX a. dešimtajame dešimtmetyje susikūrė žymi juslyno tyrėjų grupė Concordia Sensoria Research Team (CONCERT), davusi pradžią fundamentaliems ir analogų iki tol neturėjusiems jauslių tyrimams, kurie vis gilesni ir diferencijuotesni tampa atliekami pastaruoju metu. Ryškiausi šios tyrimų grupės atstovai Constanceas Classenas, žinomas kultūrologiniais ir antropologiniais sinestezijos tyrimais, Davidas Howesas, savo darbuose apimantis jauslių antropologinius, istorinius ir kultūrologinius aspektus⁸ bei nubrėžia esmines gaires, kaip ir kokių pagrindu jauslių tyrimai turėtų būti integruojami į kitas tyrimų sritis⁹. Concordia tyrimų grupės, kuri pradėjo kultūrinius jauslių tyrimus nuo 1990-ųjų, manymu¹⁰ jauslių hierarchija priklauso nuo kultūrinės tradicijos, kuri varijuoja įvairiose kultūrose. Jauslės koduoja etines vertybes, kurios išmokstamos kaip dalis socializacijos proceso. Tuomet jauslių hierarchija yra patiriama kaip natūrali ir sukuria pagrindą fiziniams patyrimui. Juslinės preferencijos yra išreiškiamos kalboje, simboliuose, patarlėse ir kt. Skirtingos jauslių hierarchijos gali egzistuoti skirtingose tos pačios kultūros dalyse, kurios grindžiamos religijos, politikos ar lytiškumo veiksniais. Concordia tyrėjai jauslių antropologijos tikslą apibrėžia kaip aprašymą skirtingų vienalaikiškų sensoriumų, tuo pat metu apimdami diachroninius pokyčius kiekvienos atskiros jauslės vertėje¹¹.

Vadinasi, jauslių antropologiniai tyrimai iš tiesų gali labai stipriai pasitarnauti tyrinėjant šventraščio ir teologijos plotmes, susijusias su jauslėmis, dvasinių jauslių tradicija, taip pat su sinestezija. Antai dar 1979 m. Saulas Levinas taikliai pastebėjo, jog migločiausios eilutės Biblijoje tampa geriau suprantamos, kai suteikiama daugiau dėmesio jusliniams patyrimams, įdėtiems į tekstą. Be to, Levinas atkreipė dėmesį ir į didelę sensorinę stoką moderniuosiuose tyrimuose¹². O štai Harvey S. Ashbrook atkreipia dėmesį, jog krikščionybė perėmė antikinį požiūrį į atskiras jusles, tarp jų ir į kvapą. Tyrinėdama vien uoslės jauslę Ashbrook atskleidžia, jog krikščioniškoji olfaktorinė vaizduotė buvo

6 Foulcault, M., *The Birth of the Clinic: An Archeology of Medical Perception*, trans. A. M. Sheridan Smith. New York: Tavistock, 1973, p. 54-63, 107-23.

7 Avrahami, Y., *The Senses of Scripture: Sensory Perception in the Hebrew Bible*. New York: Bloomsbury Publishing, 2012, p. 6.

8 Howes, D., *Sensorial Anthropology*, in D. Howes (ed.), *The Varieties of Sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the Senses*, Toronto: University of Toronto Press, 1991, p. 167-191.

9 Howes, D., „Introduction: „To Summon All the Senses“ in D. Howes (ed.), *The Varieties of Sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the Senses*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1991, p. 3-21.

10 Avrahami, Y., *The Senses of Scripture: Sensory Perception in the Hebrew Bible*. New York: Bloomsbury Publishing, 2012, p. 15.

11 Clasen, C., „Foundations for an Anthropology of the Senses“, *International Social Science Journal*, 1997, 153: 409-410.

12 Levin, S., „The More Savory Offering: A Key to the Problem of Gen. 4:3-5“, *JBL* 98. 1979, p. 85.

lemta labiau graikiškosios ir romėniškosios kultūros, o ne hebraiškosios¹³. Tačiau juslinio patyrimo tyrinėjimai Biblijoje vis dar tebėra apsiriboję tik konkrečiais žodžiais ar ypatingomis eilutėmis.

Nors antikinis juslių pasaulis, kurį dėl tekstualizuotų patirčių galima bent iš dalies atkurti, yra stipriai paveikęs krikščioniškąją sensoriką ir jos refleksiją, yra ir atvirkščias procesas. Per keletą tūkstantmečių susikūrusi masyvi krikščioniškoji kultūra savaip palenkė žmogaus juslyną ir jo interpretavimą. Jerėj Toner pastebi krikščionybės įtaką uoslės juslės klasifikavimui, svarstymui ir vertinimui, jis mano, jog krikščionybė įveda daug įvairių naujų būdų naudoti ir reprezentuoti jusles, taip pat ir tas, kurios sinesteziškai susisieja su uosle¹⁴. Nesvarbu, ar kvapas būtų dalis ritualų ir procesijų, ar nuklydimas, suvaldomas šventųjų askeze, ar įsivaizduojami anapusinio pasaulio aromatai, šiais ir daugybe kitų pavidalų kvapas glūdi šerdyje to, kaip krikščionys apibrėžia save ir savo bendruomenių struktūrą. Tonner taip pat pastebi, jog šios praktikos ir idėjos yra paveiktos anksčiau buvusios pagoniškos bei judėjiškos kultūros pasaulių. Viena vertus, tokia kvapo reikšmės kryžkelė galėjo būti naudinga randant dialogą su kitomis tuometinėmis kultūromis ir religijomis, kita vertus, kvapas padėjo krikščionims apibrėžti tai, kas jie nėra. Taip pat kvapas, beje, patiriamas daugiau nei vien uoslės jusle, krikščionims buvo svarbus kaip kanalas, kuriuo Dievo galia kuriama ir perduodama, taip pat komunikacijos būdas tarp mirtingo ir nemirtingo, ką vėliau puikiai išskleis Origenas ir ištisa dvasinių juslių tradicija, suteikianti kvapui ypatingo intymaus santykio su Dievu esmę. Laurenceas Totelinas pastebi, jog tokio artimo santykio tarp kvapo ir objekto pagrindas yra tai, kad uodimas esąs įgimtas sinestezinis patyrimas, kaip antai susijęs su sausumo ar drėgmės pojūčiu, esantis maisto dalis, taip pat daugialypė juslių sangrūda aukojimo deginimuose¹⁵.

Jutiminiai ir jusliniai patyrimai yra socialiai ir istoriškai saviti, mūsų kūnai ir juslių modalumai taip pat yra mūsų istorinio momento produktai, o tai daro keblias sensorinės empatijos pastangas, mėginančias permesti tiltą tarp dabarties ir praeities žmonių sensorinių pasaulių, teigia Yannis Hamilakis¹⁶. Juslių archeologija siekia suartėti, susitikti su visiškai įkūnyta, patirtine praeities materija-tikrove. Taip pat stengiasi suprasti, kaip žmonės kūrė savo subjektyvynes, kaip kolektyvine ir individualia sensorine patirtimi grindė ir steigė savo tapatumus, kaip gyveno savo kasdienius gyvenimus ir kūrė savo istorijas per jutiminę ir juslinę patirtį¹⁷. Sensorinis patyrimas yra materialus ir jis reikalauja materialumo, kad būtų aktyvuotas. Praeities ir dabarties materialumas ir medžiagiškumas supa mus, prikeldamas ar atliepdamas juslines struktūras. Yannis Hamilakis pabrėžia multisensorinę materialiosios kultūros prigimtį ir okuliarcentriz-

13 Ashbrook, S. H., *Scenting Salvation: Ancient Christianity and the Olfactory Imagination*, Berkeley: University of California Press, 2006, p. 3.

14 Toner, J., „Smell and Christianity“ in *Smell and the Ancient Senses*, ed. Mark Bradley, New York: Routledge, 2015, p. 158–17.

15 Totelin, L., „Smell as Sign and Cure in Ancient Medicine“, in M. Bradley, ed. 2015. *Smell and the ancient senses*. New York: Routledge, p. 17–29; Baltusen, H., „Ancient Philosophers on the Sense of Smell“, in M. Bradley, ed. 2015. *Smell and the ancient senses*. New York: Routledge, p. 30–46.

16 Hamilakis, Y., „Archeology of the Senses“ in *The Oxford Handbook of the Archeology of Ritual and Religion*, Insoll, T., (ed.), Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 208.

17 *Ibid.*, p. 209.

mo dirbtinumą, neatitikimą tikrovės juslinei sąrangai. Timas Ingoldas pastebi, jog juslių tyrimų problema yra ne okuliarentrizmo steigiamos regos joslės viršenybės demonizavimas, bet jos rematerializavimas siekiant ją vėl integruoti į multisensorinį žmogų¹⁸. Iš tiesų, kai kurių juslių, dažniausiai regos ir klausos išskirtinė hierarchinė pozicija yra dirbtinis kultūros ar netgi kultūrinės refleksijos reiškinys, reiškiantis mažų mažiausiai tų juslių išėmimą iš vientiso ir tolydaus sensoriumo. Su šia problema susidurs ir dvasinių juslių doktrinos raida. Vis dėlto, žmogaus prigimties bei dieviškojo įsikūnijo vientisumas yra savotiškas kultūrinis atsakas žmogaus juslyną skaldančioms ir dezintegruojančioms vakarietiškojo mąstymo tradicijoms. Yannis Hamilakis, N. Porath ir kiti juslių archeologijos ir kitų mokslo sričių novatoriškoje juslių tyrimų perspektyvoje reziūmoja, jog juslinis patyrimas visada yra sinestezinis, jis apima daugybę juslių modalumų, veikiančių unisonu¹⁹. Anot minėtų autorių, sinestezinės juslinės sąveikos yra visų pirma patirtinės ir daugeliu atveju nėra lydimos reprezentacijų. Būtent sinestezijos reprezentacijos problema XX a. pradžioje taps didele kliūtimi juslių sąveiką komunkuoti mene ir kitose kultūros srityse. Ne mažiau problemiškas sinestezijos daugiajusliškumas tampa ir dvasinėje, mistinėje plotmėje, kur jį artikuliuoti ir reprezentuoti tampa dukart sudėtingiau: keblu atkurti fizinių juslių sąveikas, nes juslinis patyrimas yra įvykiškas ir išnykstantis, dar daugiau rūpesčio kelia nensorinio dvasinio patyrimo įjuslinimas, siekiant perteikti Dievo artumą ir to artumo ypatingą juslinį estetiškumą. Dar vienas svarbus ir įdomus aspektas yra kumuliatyvios kolektyvinės atminties vaidmuo susiklostant tam tikroms sensorinio patyrimo sanklodoms. Tai bergoniška mintis, teigiant, jog nesą patyrimo nepripildyto atmintimi. Mus supa mnemoninis sensorinis laukas, teigia Hamilakis, ir visi jusliniai patyrimai yra perkošti per nesuskaičiuojamas multisensorines patirtis, sukurti dėl kolektyvinių sąveikų. Joks sensorinis patyrimas, reprezentuojamas kultūrinuose šaltiniuose, nėra vienietinis²⁰. O kai kurie religijos antropologai linksta teigti, esą būtina religijas suvokti ne kaip tikėjimo, bet visų pirma kaip materijos organizavimo ir sensorines praktikas²¹.

Todėl dvasinių juslių tradicija, vėliau įgavusi daugiau ar mažiau nuoseklių doktrinių pavidalą yra išskirtinis įrodymas, jog religijoje, ne tik jos praktikoje, bet visų pirma teologiniuose pagrinduose joslės yra ta vieta, kur apsibrėžiamas pamatinis gyvo žmogaus ir esančio Dievo santykis, įvykiškas, vienalaikis ir neredukuojamas į reprezentacijas. Vienokiu ar kitokiu būdu joslės turėjo būti įtarpintos ir teologiškai pagrįstos krikščionybėje, užgimusiame labai juslingos kultūros apsuptyje. Šia pastaba pabrėžia-

18 Ingold, T., „Stop, Look and Listen! Vision, Hearing and Human Movement“ in T. Ingold, *The Perception of Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill*, London: Routledge, 2000, p. 247–87.

19 Daugiau šia tema: Porath, N., „Seeing Sound: Consciousness and Therapeutic Acoustics in the Inter-sensory Shamanic Epistemology of the Orang Sakai of Riau (Sumatra)“, *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14 (3): 2008, p. 647–663; Hamilakis, Y., „The Past as Oral History: Towards an Archeology of the Senses“ in Y. Hamilakis, M. Pluciennik, S. Tarlow (eds.) *Thinking Through the Body: Archeologies of Corporeality*, New York: Klrwer/Plenum, 2002, p. 121–136

20 Hamilakis, Y., „Archeology of the Senses“ in *The Oxford Handbook of the Archeology of Ritual and Religion*, Insoll, T., (ed.), Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 211.

21 Keane, W., „The Evidence of the Senses and the Materiality of Religion“ in M. Engelke (ed.), *The Objects of Evidence: Anthropological Approaches to the Production of Knowledge*, Journal of the Royal Anthropological Institute, Special Issue, 2008 p. 110–127.

mas ne juslių perteklinis stimuliavimas ikirikščioniškoje kultūroje, kurią, savo ruožtu krikščioniškoji asketika kritikavo, bet, priešingai, nurodoma į subtiliai išlavintą juslyną kaip tuometinės kultūros terpę. Ilgainiui menkstant juslinio prado vertei, netgi atsirandant chizmų šiuo pagrindu juslės krikščioniškoje teologijoje netgi išlaikydamos dvasinį dvyniškumą ilgainiui buvo užtemdytos. Veikiausiai neatsitiktinis dalykas, jog modernybėje gręžiantis link kūniškumo ir jusliškumo ir teologijoje, bet religijotyryniuose tyrinėjimuose tapo aktualus dvasinės patirties įjuslinimas, natūraliai įprasminantis II-ojo Vatikano susirinkimo vadinamąją šiandienėjimo (*aggiornamento*) nuostatą. O juslių archeologija antrina šiam siekiui imdamasi atskleisti ištisą somatinį peizažą, kultūriškai apibrėžtus, bet universaliai svarbius sensorinius modalumus, multisensorinę sąveiką su materialiuoju pasauliu įaudžiant visas žmogaus jusles į patirtines sąveikas, jų intersensualumą ir kultūrinę sinesteziją, teigia Hamilakis²². Juslių ir jų sampynų daugialypis įkalbinimas Vakarų kultūroje vyksta savitai ir per ilgus amžius yra persipynęs su teologijos plotme.

2. Origeno dvasinių juslių samprata

Dvasinių juslių tradicija remiasi idėja, jog yra dvasinis percepcijos aparatas analogiškas penkioms fizinėms juslėms.²³ Dvasinių juslių tradicijos šaknys Origeno Aleksandriečio (185–254) mokyje plačiai nagrinėtos. Jos remiasi šiais tyrimams pradžią davusia 1932 m. garsiąja Karlo Rahnerio (1904–1984) publikacija „Le début d’une doctrine des cinq sens spirituels chez Origène“²⁴.

Origenas sujungia dvasines jusles su pačiu šventraščio skaitymu. Kas skaito ir interpretuoja šventraštį, analogiškai tas patiria Kristų, Logosą akimis ir ausimis, uosle ir burna, rankomis ir širdimi. „Pradžios knygos homilijose“ Origenas rašo, jog Žodžio puota yra skirta „tiems, kurie žino, kaip išgirsti tobuliau ir savo jusles [...] lavina tam, kad girdėtų Dievo Žodį“²⁵. Šiuolaikiniuose dvasinių juslių sampratos ieškojimuose įdomi yra Sarah Coakley interpretacija²⁶, lemta labiau Grigaliaus Nysiečio nei paties Origeno, tačiau kaip tik išryškinanti Origeno dvasinių juslių sampratos savitumą. Jos manymu, Origenas pabrėžia dualizmą tarp vidinių ir išorinių juslių, o Grigalius dvasines jusles laiko įprastinių juslių transformacija. Bet kuriuo atveju, Gregorijus tęsia Origeno doktriną. Bet skirtingai nuo Origeno platoniskų samprotavimų apie kūnišką

22 Hamilakis, Y., „Archeology of the Senses“ in *The Oxford Handbook of the Archeology of Ritual and Religion*, Insoll, T., (ed.), Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 212.

23 Myers, B. Exegetical Mysticism: Scripture, Paideia, and the Spiritual Senses. In J. McRandal (ed.), *Sarah Coakley and the Future of Systematic Theology* (1 ed., pp. 1-14). Minneapolis: Fortress Press, 2016, p. 1.

24 Rahner, K., „Le début d’une doctrine des cinq sens spirituels chez Origène. In *Revue d’Ascétique et de Mystique* 13, 1932, S. 113-145 („The ‘Spiritual Senses’ according to Origen“). In *Theological Investigations*, vol 16, trans. David Morland, New York: Seabury, 1979.

25 Origen, *Homilies on Genesis*, 14.3. Origen, *Homilies on Genesis*, English translation in *Homilies on Genesis and Exodus*, trans. Ronald E. Heine.

26 Coakley, S., „Gregory of Nyssa“, in *The Spiritual Senses Perceivin Godi n Western Christianity*, ed. Sarah Coakley and Paul L. Gavrilyuk, Cambridge: Cambridge University Press, 2012. Coakley, Sarah, „The Resurrection and the ‘Spiritual Senses’“, in *Powers and Submissions: Spirituality, Philosophy and Gender*, Oxford: Blackwell, 2002, p. 131–52.

gyvenimą, Grigalius išvelgia esant galimybę juslėms vystytis nuo fizinio į dvasinį joms apsisvalant, kitaip tariant, ši juslių tėkmė atitinka grigališkąją epektazę (gr. επεκτάζε), t. y. „niekada nesibaigiantį žmogaus kilimą, paliekant už nugaros tai, kas įvyko, visada žvelgiant į naujas aukštumas.“²⁷ O vienas žymiausių XX a. teologų Hans Urs von Balthasar Origeno dvasinių juslių doktriną nelaikė dualistine: „Tai tos pačios juslės, kurios pirmiausia yra žemiškos ir po to tampa dangiškos“²⁸.

Benjaminas Myersas įdėmiai žvelgdamas į Origeno Aleksandriečio dvasinių juslių doktriną, tvirtina, jog Origeno kalbėjimas apie dvasines jusles yra betarpiškai susijęs su jo paties suvokiamu šventraščio dvasinio interpretavimo būdu. Kitaip tariant, Origenui Rašto egzegezė yra tas esminis kontekstas, kuriame vystosi dvasinės juslės. Taip formuojamas egzegezės misticizmas²⁹ Origeno komentarai „Giesmių giesmei“ analizuoja itin turtingą juslinę šio kanoninio šventraščio kalbą ir teigia, jog kiekviena iš penkių žmogaus juslių turi atitinkamą dvasinę juslę. Kai Dievas susitinka su tikinčiuoju, jis „nusavina jo klausą, jo regą, jo lytą ir jo skonį ir pasiūlo jam savo tobulumą, atitinkantį kiekvieną juslę pagal jos natūralią gebą“³⁰.

„Tiktai tas kuris visa savo intencija ir visa meile laiko dieviškąjį Logos savo širdyje gali gebėti patirti jo aromato ir saldumo kvapą“, rašo Origenas³¹. Benjamin Myers šia Origeno išvalga remdamasis kelia hipotezę, jog dvasinių juslių doktrina yra susijusi su žymiai platesne Origeno mąstymo struktūra. Visų pirma, dvasinių juslių kultivavimas siejamas su *paideia*, t. y. ypatingu lavinimo procesu, kuriuo Kristus perkeičia tikintįjį. Be to, dvasinės juslės nubunda būtent interpretuojant šventraščių, kuris yra esminis Kristaus *paideia* instrumentas³².

Remdamasis tam tikromis šventraščio eilutėmis ar net pavieniais žodžiais ir savo samprata apie dvigubą žmogaus prigimtį, Origenas pirmasis sukūrė apčiuopiamą, nors ir ne visai sistemingą dvasinių juslių doktriną, kuri išliko visos vėlyvosios mistinės teologijos šerdimi.

3. Dvasinių juslių tradicijos tąsa

Pastaraisiais metais išaugo mokslininkų dėmesys krikščioniškajai dvasinių juslių tradicijai. Tiriama atskirų autorių darbai bei istoriniai periodai. Iš reikšmingesnių darbų vertėtų paminėti Gordon, Rudy, *Mystical Language of Sensation in Later Middle Ages*, New York: Routledge, 2002; Boyd Taylor Coolman, *Knowing God by*

27 Rumšas, S. OP, „Grigalius Nysiečio Homilijų apie palaiminimus teologiniai ir antropologiniai aspektai“. *LOGOS*, Nr. 86, p. 36.

28 Balthasar, H. U., *The Glory of the Lord*, vol. 1, San Francisco: Ignatius, 1982, p. 370–71.

29 Myers, B. *Exegetical Mysticism: Scripture, Paideia, and the Spiritual Senses*. In J. McRandal (ed.), *Sarah Coakley and the Future of Systematic Theology* (1 ed., pp. 1-14). Minneapolis: Fortress Press, 2016, p. 2.

30 Origen, *Commentary of the Song of Songs 1:4*; English translations in Origen, *The Song of Songs: Commentary and Homilies*, trans. R. P. Lawson, ACW, New York: Newman, 1956.

31 Origen, *Commentary of the Song of Songs 2:10*; English translations in Origen, *The Song of Songs: Commentary and Homilies*, trans. R. P. Lawson, ACW, New York: Newman, 1956.

32 Myers, B. *Exegetical Mysticism: Scripture, Paideia, and the Spiritual Senses*. In J. McRandal (ed.), *Sarah Coakley and the Future of Systematic Theology* (1 ed., pp. 1-14). Minneapolis: Fortress Press, 2016, p. 4.

Experience. The Spiritual Senses and Knowledge of God in the Theology of William of Auxerre, Washington, DC: Catholic University of America Press, 2004; Sarah Coakley & Paul Gavrilyuk (Eds.), *The Spiritual Senses: Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Šiuose ir panašiuose veikaluose sinestezijos reiškinys pastebimas, įtraukiamas. Įdomu tai, jog dvasinių juslių kildinamos sampynos analogiškos fizinių juslių sinestezinėms sampynomis. Jos priimamos kaip savaime suprantama dvasinių juslių implikacija. Kiek ryškesnis dėmesys sinestezijos ir teologijos santykiui skiriamas Hans Urs von Baltasaar estetinei teologijai skirtame veikle „The Glory of the Lord“, kurio nuosekli kryptis yra atverti teologijos sensorinių priegių estetiškumą ir, savo ruožtu, sinesteziskumą³³.

Sarah Coakley ir Paul Gavrilyuk neseniai išleistame jų redaguotame tome „The Spiritual Senses: Perceiving God in Western Christianity“ atkreipia dėmesį į fundamentalų bruožą, esantį šiuolaikinėse dvasinių juslių studijose, skiriant tarp analoginės ir metaforinės funkcijos dvasinio patyrimo kalboje. T. y. sensorinė kalba veikia metaforiškai, kai nėra artimo panašumo su numanomu funkcionuojančiu fiziniu sensoriumu. O analogiška ji virsta tada, kai dvasinių juslių veikimas aprašomas panašiai kaip būtų fizinių juslių veikimo atveju³⁴ Ignacui Lojolai dvasinės juslės pasitarnavo kaip saugus atraminis tikrumo šaltinis suvokiant, kas yra Dievas.

Dvasinės juslės, kaip jas suvokė ar patyrė Origenas, Grigalius Nysietis ir kiti patristiniai ir viduramžių krikščionių mistikai, gali būti laikomos emocinio intencionalumo formomis, kurios atveria savo analoginį panašumą su išoriniu juslumu dėl daugybės lingvistinių transformacijų. Sensorinis vaizdinys Biblijoje betarpiškai perskaitomas kaip vienoks ar kitoks teologinis patvirtinimas. Tačiau tokios transformacijos sudėtingumas akivaizdesnis pasirodant sinestezijai, o jos apraiškų šventraščio tekstuose esama apščiai. Be abejo, toks sinestezijos veikimas galimas tik dvasinėmis juslėmis, nes į jas ir apeliuoja. Biblijinės ištaros, kuriose skirtingos juslės ar priešingi jusliniai poliai yra jungiami, derinami, sukeičiami, sumaišomi tam, kad perteiktų tiek kognityvinę tiek emocinę žinią. Tokios sinestezijos apraiškos čia yra naudojamos siekiant peržengti bet kokios kalbos apie Dievą ribas. Sinestezija šiuo atveju apima tai, ką galima pavadinti interimaginalumu (*inter-imaginality*), kaip analogą intertekstualumui (*inter-textuality*). Tai yra procesas, kuriuo vaizdinys ar pojūtis aptinkamas šventraščio tekste yra aiškinamas, vertinamas ir praturtinamas susijusiais vaizdiniais ir pojūčiais iš kito teksto³⁵.

Grigalius Nysiečio formuojamoje egzegezėje pateikiama sąvoka *beaistrė aistra* galima sakyti yra esminė metafora, leidžianti atrakinti jo dvasinių juslių sampratą, kurią jis grindžia Dievo percepcija – *aisthêsis theou*. Sekdamas Origenu, kuris savo doktrina kurdamas III amžiaus viduryje dvasines jusles padarė krikščioniškojo mistinio diskurso pamatu, Georgijus plėtoja mistinę Dievo estezę, kurioje keli juslyno lygmenys atveria dieviškosios patirties perkeičiančią galią ir neapsakomą grožį. Todėl šiuolaiki-

33 McInroy, J. M., *Balthasar on the Spiritual Senses*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

34 Coakley, S., Gavrilyuk, P., (eds.), *The Spiritual Senses: Perceiving God in Western Christianity*, „Introduction“, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 1–19.

35 McGinn, B., „The Language of Inner Experience in Christian Mysticism“, *Spiritus*, no. 1, 2001, p. 135–138.

nių teologų raštuose sutikdami teologinės estetikos sąvoką galime nukreipti žvilgsnį į tolimas patristines jo ištakas. Būtent tokia origeniška-grigališka Dievo estezė yra sinestezijos krikščioniškoje teologijoje įtarpinimas³⁶.

Nors būta įvairių kalbos formų perteikti vidinei transformacijai, vis dėlto vidinių juslių principas buvo fundamentalus ir juo rėmėsi patristiniai ir viduramžių mistikai. Labiausiai išplėtotos Giesmių giesmės pagrindu, dvasinės juslės su savo gausybe kognityvinių ir emocinių niuansų ilgainiui buvo pritaikytos visai Biblijai interpretuoti ir dėl dvasinės egzegzės tapo pagrindine krikščioniškojo misticizmo praktika iki pat XII a. Augustinas iš Hippo, gilinęs į mistinį Giesmių giesmės skaitymą, dvasines jusles naudojo savo „Homilijose apie psalmes“, jo reikšmingiausiame mistiniame tekste. Turtinga Psalmių kalba Augustinui buvo neišsemiamą juslių įvairumu ir intensyvumu, ir jis kaip ir Origenas buvo įsitikinęs, jog vidinis sensorinis Dievo patyrimas yra įmanomas ir tikras³⁷. Be to, šis patyrimas yra ir sinestezinis, nes Augustinas akcentavo ne vien platoniskąjį regos absoliutumą, bet perpynė regos juslės inspiruotą kalbą su kitomis juslėmis, ypač lytą. Šis santykio su Dievu perteikimo būdo painumas iš tiesų rodė neįmanomybę nusakyti vidinį kontaktą su Dievu. Origenas, Grigorijus Nysietis, Augustinas ir Grigorijus Didysis daugiau ar mažiau jautė poreikį pabrėžti skirtumą tarp išorinio sensorinio patyrimo ir vidinio dvasinių juslių veikimo³⁸.

Vadinasi, dvasinių juslių tradicija buvo nepaliauamai kuriama ir auginama. Šiai tradicijai priskiriamas ir Augustinas, kurio idėjų apie dvasines jusles kol kas dar negausūs tyrinėjimai vis dėlto atskleidžia svarbią vietą šio didžiojo Bažnyčios mąstytojo palikime. Augustinas naudoja ne tik regos juslę savo tekstuose, gvildenančiuose žmogaus santykį su Dievu. Jis taip pat įveda ir kitas jusles – klausą, uoslę, skonį ir lytėjimą – pavieniui ar kartu, siekdamas apibūdinti krikščioniškąjį santykį su Dievu ir Jo patyrimą. Šiame sensoriniame tikinčioje gyvenime, anot Augustino, dalyvauja ne tik kūniškosios juslės, greta šių žmogus turįs vidines dvasines jusles, gebančias suvokti Dievą ir Jo veiklą pasaulyje. Abu juslių komplektai yra integrali įkūnytosios žmogiškos egzistencijos dalis šiame ir pomirtiniame gyvenime³⁹.

Dvasinių juslių išskleidimą galime aptikti ne tik Origeno Aleksandriečio (185–254) ar Grigaliaus Nysiečio (335–395) tekstuose, bet ir Pseudo Makarijaus (300–391), šv. Augustino (354–430), Pseudo Dionisijaus Aeropagito (650–725), šv. Bonaventūro, Grigaliaus Didžiojo (540–604), Maksimo Išpažinėjo (580–662), Simeono Naujojo Teologo (949–1022), Aleksandro Haliečio (1170 arba 1185–1245), Thommaso Gallo (1200–1246), Tomo Akviniečio (1225–1274), Nikoloz Kuziečio (1401–1464), Jonathano Edwardso (1703–1758), Johno Wesley (1703–1791) ir netgi Imanuelio Kanto (1724–1804) mąstyme. XX a. teologijoje dvasines jusles naujai atrado ir ryškiausiai pateikė Karlas Racheris (1904–1984) ir Hansas Ursas von Balthasaras (1905–1988).

36 *Minding the Spirit– The Study of Christian Spirituality*, Elizabeth Dreyer, Mark S. Burrows (eds), Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2005, p. 136.

37 *Minding the Spirit– The Study of Christian Spirituality*, Elizabeth Dreyer, Mark S. Burrows (eds), Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2005, p. 139.

38 *Ibid.*, p. 140.

39 Lootens R., M., „Augustine“, in *The Spiritual Senses– Perceiving God in Western Christianity*, Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 2011 p. 56.

Pagal Augustiną, dvasinės juslės leidžia įkūnytiems žmonės pažinti Dievą ir Dievo nematerialų ir neišreiškiamą buvimą betarpišku ir intymiu būdu. Augustinas pabrėžia, jog turi būti neperžiangiamas skirtumas tarp *sensus mortalis corporis* ir *sensus mentis*. Šis skirtumas tarp kūno juslių ir proto juslių yra pamatinis visuose jo raštuose. Tačiau tarp ankstyvųjų lotyniškųjų autorių Augustinas išsiskyrė labiausiai išplėtotą fiziologinę ir psichologinę teoriją apie kūniškus jutimus, o savo veikaluose rėmėsi daugybe antikinių filosofinių ir medicininių teorijų apie jusles⁴⁰.

Dabartiniai krikščioniškosios dvasinių juslių tyrinėjimai iki šiol nepaisė ir Ignaco Lojolos (1491–1556) darbų. Ši spraga labai pastebima, nes juslės yra svarbiausios jo dvasinumo sampratai ir kadangi kai kurie iškilūs jo darbų komentatoriai skaito Ignaco Lojolos „Dvasines pratybas“ (1522–1524) per dvasinių juslių prizmę. Šiame kontekste O'Brien pastebi, jog siekiant atskleisti Ignaco Lojolos požiūrį į dvasines jusles, labiau nei įžmiesios „Dvasinės pratybos“ šiuo atveju jo „Autobiografija“ (1553–1555) ir „Dvasinis dienoraštis“⁴¹ (1544–1545) yra naudingesni. Be to, Ignacas dvasines jusles susieja su XVI a. paplitusiu tikrumo troškimu teologinėse sampratos, religiniame patyrimo ir ypač dvasinių esančių supratime ir jų skyrimu⁴². Ignaco Lojolos „Dvasiniame dienoraštyje“ aptinkame epizodų, kuriuose mistinės vizijos pasiekiančios subjektą dvasinėmis juslėmis yra išskirtinai sinestezinės. Antai vienas iš lankymosi Manresoje išgyventų epizodų, kurį Ignacas Lojola patiria savo kasdienės maldos į Švč. Trejybę metu, kai Švč. Trejybės Asmenys išvystami trijų muzikinių raktų ant muzikos instrumento aspektu. Šį regėjamą Lojola patiria kaip vienalaikišką regos ir klausos sampratos atvejį dvasinių juslių registre⁴³.

Krikščioniškojo misticizmo istorijos tyrinėjimai atskleidė, jog iš esmės visa ši tradicija naudoja penkioms fiziniams juslėms artimą terminologiją. Visgi šio ypatingo būdo artikuluoti dieviškumo patyrimą šaknys glūdi jau pačioje Biblijoje, kaip, pavyzdžiui, iš-tara 34 Psalmėje, liepianti ragauti ir regėti, kad Viešpats yra geras. Dabartinių sinestezijos tyrinėjimų kontekste tokie ir panašūs juslių deriniai traktuojami kaip sinestezijos manifestacijos. Vis dėlto, sinestezinio patyrimo intensyvumą ir natūralumą antikiniame pasaulyje pastaruju metu bandoma atverti ir aptarti atsisakant šiuolaikinės sinestezijos sampratos. Besiformuojančios naujos žmogaus juslyną tyrinėjiančios mokslo sritys, kaip antai juslių istorija, juslių archeologija ar juslių istoriniai-kultūrologiniai tyrinėjimai be kita ko atidengia ir tą substratą, kuris vėliau maitino krikščioniškąją patirtį, jos mistines atvertis ir teologines spekuliacijas. Neturėtume dvasinių juslių doktrinos tyrinėti atsietai nuo juslių anuometinės sampratos, kurią tik pastaraisiais metais pradeda atskleisti naujai besiformuojantis mokslo masyvas. Dvasinių juslių doktrinos sąsajos su aristoteliškąja ar netgi platoniskąja Vakarų minties ir juslumo linija nėra pakankama be išsamių tyrimų, parodančių, jog paties Platono ir Aristotelio filosofuoja ir juslėms teikiama pozicija bei

40 Lootens R., M., „Augustine“, in *The Spiritual Senses– Perceiving God in Western Christianity*, Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 2011 p. 57.

41 „Dvasinis dienoraštis“, parašytas 1544–1545 m., pirmą kartą buvo išpausdintas daugiau nei po 400 metų: A. Codina in *Monumenta Historica Societatis Jesu*, vol. 63, Rome, 1934, p. 86-158. A. Codina šiame leidinyje pateikė „Dvasinio dienoraščio“ vertimą į anglų kalbą.

42 Timothy W. O'Brien, ‚Con ojos interiores‘. Ignatius of Loyola and the Spiritual Senses, *Studies in Spirituality* 26, 263-281. doi: 10.2143/SIS.26.0.3180811, 2016, p. 263.

43 *Ibid.*, p. 273.

apibrėžiama jų struktūra buvo kilusi iš tuometinės autentiškos juslyno veikimo visumos. Mėginimas koreguoti esamą ar konstruoti naują vis tiek atsideda santykiui su aktualiuoju laiku ir todėl antikinė juslių būklė ir veikimas atsispindi šiose tektoninėse Vakarų filosofijos plokštėse, kurias vėliau padengė ir krikščioniškosios minties sluoksnis. Nors šio straipsnio apimtį ir tikslus net tokio tyrimo apybraižos viršytų, vis dėlto manome, jog yra būtinas ir tinkamas momentas pastebėti antikinės juslyno sampratos pagrindo svarbą tiek krikščioniškajai juslyno traktuotei, tiek iki šių dienų atvilnijančiam juslinės žmogaus dimensijos daugialypiškumui ir kontekstualumui.

Dvasinių juslių samprata atsigavo šiuolaikinėje teologinėje antropologijoje ir religijos filosofijoje. XX a. teologas Hansas Ursas von Balthasaras savo kuriamoje galingoje teologinėje estetikoje esminę vietą taip pat paskiria dvasinių juslių tradicijos eksplikacijai. Balthasaro teologiniuose tekstuose plūsta perteklinė sensorinė kalba, kuri jo darbų tyrinėtojams kelia daug klausimų. Markas McInroyus siūlo Balthasaro mąstymą talpinti dvasinių juslių trajektorijoje, kas suteiktų jo sensorinei kalbai aiškų epistemologinį apibrėžtumą⁴⁴. Dar daugiau, kai dvasinės juslės laikomos Balthasaro teologinės estetikos ašimi, tampa akivaizdu, jog išties šio teologo supratimas apie percepciją, tikėjimą, prigimtį ir malonę yra reikšmingai paveiktas dvasinių juslių doktrinos. Labiausiai pastebimas Balthasaro santykis su patristine dvasinių juslių versija⁴⁵. Be to, iš Balthasaro nuostatų matome, jog dvasinių juslių samprata gali nuosekliai atitikti šiuolaikinę mintį, kai ji patalpinama pačiame moderniosios katalikų teologijos branduolyje.

Viename ryškiausių savo veikalų „The Glory of the Lord“ Balthasaras kalba apie Dievo šlovės apreiškimą žmonėms ir pabrėžia, kad būtent dvasinės juslės iškyla žmogui jam priimant šią šlovę. Balthasaras sumuoja dvasinių juslių istoriją apžvelgdamas jų doktrinos raidą nuo ją kildinusio Origeno iki Bernadro Klerviečio (Clairvaux), Williama of St. Thiery ir Bonaventūro. Jis taip pat atkreipia dėmesį į dvasinių juslių reikšmę Ignaco Lojolos „Dvasinių pratybų“ dalyje, pavadintoje „Juslių pritaikymas“⁴⁶.

Tarp 1930-ųjų ir 1940-ųjų dvasinių juslių tema išnyko iš teologijos ir filosofijos lauko. Sara Coakley mano, jog dabartinis šios temos grįžimas ir augantis aktualumas yra susijęs su sparčiai augančiu katalikišku *ressoucement* judėjimu, kuris dubliuojasi su taip vadinamu *la nouvelle théologie* laikotarpiu. Šis dvasinių juslių grįžimas motyvuojamas skubiomis naujos religinės epistemologijos, pradėtos dar Bažnyčios Tėvų, paieškomis, kuri turėtų pralaužti atrodytų pernelyg inertišką skirtį tarp prigimties ir malonės, kuri įtvirtino XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios neocholastika, sekdamą paskelbtą dokumentą *Aeterni Patris* (1879)⁴⁷. Sarah Coakley tiria patristinio mokymo apie dvasines jusles svarbą sisteminei teologijai ir religijos filosofijai, o Paul Gavrilyuk atskleidžia, kaip vis dėlto mažai ši vidinių juslių tema svarstoma šiuolaikiniuose patristikos tyrinėjimuose.

44 McInroy, M., *Balthasar on the 'Spiritual Senses'– Perceiving Splendour*. Oxford, Oxford University Press, 2014, p. 14.

45 McInroy, M., *Balthasar on the 'Spiritual Senses'– Perceiving Splendour*. Oxford, Oxford University Press, 2014, p. 15.

46 Balthasar, H. U., *The Glory of the Lord*, Vol. I: *Seeing the forms*, trans. Erasmo Leiva-Merikakis, San Francisco: Ignatius Press, 1982, p. 365–425.

47 Coakley, S., „Gregory of Nyssa“, in *The Spiritual Senses– Perceiving God in Western Christianity*, Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 2011 p. 39.

Markas J. McInroyus mano, jog dvasinių juslių kategoriją sutiktume ir Kembridžo platonikų, vokiečių ir anglų romantikų, XX a. prancūzų fenomenologų ir šių dienų charizmatų mąstyme ir veikloje⁴⁸. Priklausomai nuo to, kaip plačiai norima apimti šią temą, galima rasti dvasinių juslių motyvų Švento Kryžiaus Jono misticizme, taip pat teosofiniuose Rudolfo Stenerio mintijimuose, Nehri Bergsono metafinizinės intuicijos sampratoje, Maxo Schelerio fenomenologijoje ir Paul Clodel poezijoje. Nekrikščioniškame kontekste dvasinių juslių idėja sutinkama ir yra verta komparatyvistinės analizės senovės graikų religijoje, judaizme, hinduizme, taoizme, islame (ypač sufizme) ir kt.

Tarp 1930-ųjų ir 1940-ųjų dvasinių juslių tema išnyko iš teologijos ir filosofijos lauko. Sara Coakley mano, jog dabartinis šios temos grįžimas ir augantis aktualumas yra susijęs su sparčiai augančiu katalikišku *ressoucement* judėjimu, kuris dubliuojasi su taip vadinamu *la nouvelle théologie laikotarpiu*. Šis dvasinių juslių grįžimas motyvuojamas skubiomis naujos religinės epistemologijos, pradėtis dar Bažnyčios Tėvų, paieškomis, kuri turėtų pralaužti atrodytų pernelyg inertišką skirtį tarp prigimties ir malonės, kuri įtvirtino XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios neocholastika, sekdamą paskelbtą dokumentą *Aeterni Patris* (1879)⁴⁹. Sarah Coakley tiria patristinio mokymo apie dvasines jusles svarbą sisteminei teologijai ir religijos filosofijai, tuo tarpu Paul Gavrilyuk atskleidžia, kaip vis dėlto mažai ši vidinių juslių tema svarstoma šiuolikiniuose patristikos tyrinėjimuose. O tarpdisciplininiai dvasinių juslių sampratos tyrimai labai pasitarnautų percepcijos tyrimams analitinėje filosofijoje, sisteminei teologijai, „teologiniam posūkiui“ kontinentinėje fenomenologijoje ir taip vadinamai „juslinei revoliucijai“ kultūrinėje antropologijoje.

4. Teologinės estetikos prieigos ir sinestezija

Ann W. Astell pastebi įdomų jutimiškumo ir estetiškumo aspektą, glūdintį Eucharistijoje⁵⁰. Ji teigia, jog meninio ir natūralaus grožio mįslingas santykis yra tas, kad pirmąjį turime kontempliuoti neliesdami jo, o štai antrąjį galime priimti įvairiomis juslėmis, pavyzdžiui, valgydami Eucharistijos duoną. Astell kelia savitą estetinio santykio per Eucharistijos patyrimą tiek fiziniais, tiek dvasiniais pojūčiais. Ji teigia jog Eucharistija sukuria gyvenimo būdą, ypatingą dorybingo gyvenimo formą, lyg meno kūrinį, kurio pagrindinis menininkas yra Kristus. Ties Eucharistijos sampratos plėtote susikūrė atskiros mokyklos, kaip antai cistersų, pranciškonų, dominikonų ir Ignaco Lojolos pasekėjų. Be to, Astell siūlo hagiografijos skaitymą nauju aspektu – Eucharistijos formuojamą gyvenimą kaip meno kūrinį.

Minėtos teologės požiūris yra vienas iš pastaruoju metu pasirodančių teologinės estetikos artikuliacijų, neapsieinančių ir be sinestezijos bruožų įtraukimo į teologinę plotmę. Sulig kiekvienu naujo dvasingumo būdu krikščionybė plečia savo estetines nuostatas įtraukdama vis įvairesnius estetikos aspektus. Sinestezija pripažįstama ne tik kaip natū-

48 McInroy, Mark J., *Origen of Alexandria*. In *The Spiritual Senses: Perceiving God in Western Christianity*, edited by Paul L. Gavrilyuk and Sarah Coakley, 20–35. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

49 Coakley, S., „Gregory of Nyssa“, in *The Spiritual Senses— Perceiving God in Western Christianity*, Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 2011 p. 39.

50 Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006.

ralus religinės praktikos, ritualinės ir architektūrinės empirikos elementas, bet ji įtraukia ir į aukštesnį teorinį teologinės- estetinės spekuliacijos lygmenį⁵¹. Nors dvasinių juslių tradicijos augimas nesibaigė su Origeno sinesteziniu gestu, leidusiu visoms juslėms, nors dvasiškai sudvejintoms ar perkeistoms, dalyvauti Dievo patyrimo, ir daug krikščionybės teologų šią kryptį plėtojo, bet sutinkame ir nuolat grįžtančią juslių hierarchijos inerciją, įtvirtinančią vakarų filosofijoje ir savo ruožtu teologijoje skirtį tarp aukštesniųjų ir žemesniųjų juslių. Ši įtampa tęsiasi net iki šiol, nuo G. W. F. Hegelio (1770–1831) iki šiuolaikinių sensoriką kaip vienalytę ir lygiavertę estetikos medžiagą pripažįstančių mąstytojų, kaip antai Richardas Shustermanas, Arnoldas Berleantas ir kitų.

Vis dėlto, aukštesniųjų juslių apoteozė, prasidėjusi dar nuo Aristotelio, jau nuo XV a. aštriai persmelkia teologinę ir filosofinę mintį Nikolos Kuziečio (1401–1464), Alberto Didžiojo, Pseudo Dionisijaus Aeropagito ir kitų veikaluose. Štai Nikola Kuzietis aiškiai atskiria juslių, šiuo atveju fizinių, gebą dalyvauti grožio patyrimo: „rega ir klausia skirtingais būdais priima grožį. Nevadiname nei kvapo, nei skonio, nei ko nors ką liečiame gražiu, kadangi šios juslės (uoslė, skonis, lyta) nėra artimos racionaliai dvasiai; todėl jos yra grynai [...] gyvuliški⁵².“ Taigi grožis tegali būti regimas arba girdimas, o ilgainiui visa Vakarų estetika atsirems į tokį pamatą. Tačiau kalbėdamas apie Eucharistiją Nikola Kuzietis ją įvardija kaip nuostabų nepraeinančią švytinčią grožį. Astell pastebi šį prieštaravimą teologinėje estetikoje, rodantį, koks yra neįmanomas dirbtinis juslių rūšies reduktavimas palenkiant jas racionaliems mąstymo tikslams, kaip neįmanoma nuosekliai jo laikytis. Juslių daugialypumas ir potencialiai sinestezinis jų aktyvumas prasiveržia pro bet kokios dirbtinės sistemos gniaužtus. Kita vertus, viduramžiais suklestėjusi dvasinės Komunijos praktika pabrėžia grožio suvokimo tik regos jusle prioritetą⁵³. Be to, ši praktika galima sakyti sugestijuoja gryną sinesteziją, nes per regos kontaktą su Ostija sužadindamos visos juslės. Taigi šioje viduramžių tradicijoje regėti tolygu liesti, o lyta laikyta bendra visų juslių sąvoka arba jų proporcija, padaranti visas jusles lytos rūšimis, kaip pastebi Thomas Ryba⁵⁴. Būtent todėl, kaip lytėjimo forma „rega buvo stipriausia įmanoma prieiga prie garbinamo objekto“, – teigia Margaret R. Miles⁵⁵. Be abejo, toks Ostijos regėjimas, tapatintas su lietimu, nebuvo vien fizinis aktas, tuo pat metu jis sužadindavo dvasines jusles, galinčias patirti dvasinę tikrovę⁵⁶. Regėti konsekruotą Ostiją tuo, kuo ji yra – Kristus – tai matyti jį tikėjimo akimis, girdėti, uosti, ragauti, galiausiai

51 Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006, p. 27–62.

52 Nicolas of Cusa, „Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te“ (Sermo 243), in Nicolas of Cusa, *Opera omnia*, vol. 29, fase. 3, *Sermones IV*, (1455–1463), ed. Walter Andreas Euler and Harald Schwaetzer, Hamburg: Felix Meiner, 2002, p. 254–255.

53 Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006, p. 3

54 Ryba, Th., „Truth and the Sensuous in Theology: Newman, Milbank and Pickstock on the Perception of God“, cituojamas rankraštis in Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006, p. 3.

55 Miles, R., M., *Image as Insight: Visual Understanding in Western Christianity and Secular Culture*, Boston: Beacon Press, 1985, p. 96–97.

56 Rahner, K., „The Doctrine of the Spiritual Senses in the Middle Ages“, trans. David Morland, O.S. B. in *Theological Investigations*, vol. 16, *Experience of the Spirit: Source of Theology* (New York: Crossroad, 1983, p. 104–134.

liesti Kristų ir būti Jo paliestu. Būdama visų fizinių juslių pagrindu, lyta paradoksaliai tapo dvasinių juslių viršūnė, ypač tokių viduramžių mistikų, kaip šv. Bonaventūras (1221–1274) požiūriu, kuris siejo lytą su tamsa, bevaizde kontempliatyvos vienovės būkle, betarpiško artumo patyrimą ir, kaip Ryba pastebi, „visišką valios transformaciją meilėje“, jos palaiminimą ir išpuošimą⁵⁷. Beje, XX a. Algirdas Julius Greimas lytėjimo juslę apibūdina kaip giliausią, tamsiausią ir fundamentaliausią iš visų juslių.

Sinestezija įmanoma tiek dvasinių, tiek kūniškų juslių pagrindu, o teologinė estetika suponuoja teologinės sinestezijos galimybę. Taigi esama ir labai sudėtingos estetinės sąveikos tarp fizinių ir dvasinių juslių. Nuo Origeno laikų dualistinė teologija siekė išlaikyti abu juslių rinkinius atstu, o kai mistinis patyrimas, sakramentų priėmimas, liturginė praktika ir kūno prisikėlimo doktrina siekė patvirtinti mistinį tolydumą tarp kūno ir sielos juslių⁵⁸. Thomas Ryba lygina šias dvejopų juslių lygiagretes su sinestezija sukurdamas naują terminą *transaesthesia*, kuria apibūdina „santykio tarp jutimų mąstymą“, tarpininkaujama *sensus communis*, kuris ešą pasiekias visas jusles⁵⁹. O David Chidester atvirai ir argumentuotai remiasi sinestezijos reiškiniu aiškindamas sensorinius vaizdinius mistinėje teologijoje⁶⁰. Nepaisant to, jog dar anot Hegelio „Uoslė, skonis ir lyta (Geruch, Geschmack, Gefühl) lieka išbraukti iš gėrėjimosi menu“⁶¹, šios juslės buvo ir vis labiau yra įtraukiamos į estetinį santykį su pasauliu, dvasinį santykį su Dievu ir netgi į ypatingą, dvasinių juslių tradicijos raidoje susiklosčiusį teestetikos santykį su įkūnytumu ir šventumu, kurios ryškiausia kulminacija buvo vieno pačių iškiliausių XX a. teologų Hans Urs von Balthasar mąstymas. Balthasaro požiūriu, teologinė estetika parodo, jog kai kuriais aspektais pati teologija veikia kaip estetinis patyrimas⁶². Tuo pagrindu atsirandančioje teologinėje sinestezijoje tiesos ir gėrio sąvokos kykla iš grožio, teigia James Fodor analizuodamas Balthasaro teologinę estetiką.⁶³ Vadinasi teologinė estetika ir sinestezija sudaro nedalomą vieni.

Pastaruoju metu atsiranda vis daugiau veikalų, skirtų teologinei estetikai, pamatiniams estetiniams santykiams krikščionybės giluminiuose kloduose. Štai, pavyzdžiui, Richardo Viladesauso vykęs platus teologinės estetikos apibrėžimas, teigiantis, jog šią sudaro „estetinė teologija“, interpretuojanti teologijos objektus [...] estetikos tyrimų metodais ir gerokai siauriau apibrėžiama „teologinė estetika“, aiškinanti estetikos objektus – pojūčius, grožį, meną – tinkamai teologiškai atsispirdama nuo religinio atsivertimo“⁶⁴. Tai

57 Ryba, Th., „Truth and the Sensuous in Theology: Nwman, Milbank and Pickstock on the Perception of God“, cituojamas rankraštis in Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006, p. 3.

58 Miles, R., M., „Vision: The Eye of the Body and the Eye of the Min din Augustine's *De Trinitate* and Other Works“, *Journal of Religion*, April 1983, p. 125–142.

59 Ryba, Th., „Truth and the Sensuous in Theology: Nwman, Milbank and Pickstock on the Perception of God“, cituojamas rankraštis in Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006, p. 4.

60 Chidester, D., *Word and Light: Seeing, Hearing, and Religious Discourse*, Champaign: University of Illinois Press, 1992, p. 14–24, 69–72.

61 Hegel, W., F., G., *Aesthetics: Lectures on Fine Art*, trans. T. M. Knox, Oxford: Clarendon Press, 1993, p. 123.

62 Fodor, J., *Theological Aesthetics after von Balthasar*, London and New York: Routledge Routledge, 2016, p. xii.

63 *Ibid.*, p. 10.

64 Viladesau, R., *Theological Aesthetics: God's Imagination, Beauty, and Art*, New York: Oxford University Press, 1999, p. 23.

auganti mokslinių tyrimų banga, besiremianti teorinėmis Karl Barth, Gerardus van der Leeuw ir Hans Urs von Balthasar išvalgomis, siekiančiomis ne tik atlyginti ilgai teologijoje ignoruotai grožio kategorijai, bet ir užpildyti plyšį tarp filosofinės estetikos, teologijos, etikos ir praktinės meno kritikos⁶⁵.

Geoffrey Galt Harphamas atkreipia dėmesį į savitai artimą asketizmo ir estetikos ryšį, teigdamas modernybėje išlikusį asketizmą mene ir meno kritikoje. Jis pabrėžia asketikos kūrybingumą ir tai, jog ši esanti veikia „istorinė konstanta“ nei „transcendentalinis įvykis.“ Astell tvirtina, jog būtent Eurahistijos praktikose glūdi estetinio perkūrimo darbas, dieviškai išpuošiantis komunikantą, bendruomenę ir visą kosmosą⁶⁶. O Stephenas Greeblattas pažymi, jog jau XVII a. pradėjo augti sąmoningumas, esą žmogaus tapatumą galima formuoti, manipuliuoti ir netgi kurti kaip meninį procesą, kas sumenkino tikėjimą į būtent Eucharistijos formuojančią, meninę galią sakramentinėje⁶⁷.

Ketvirtojo Laterano Susirinkimo (1215) pirmojo kanono teiginiai teikia dogmatinę išraišką šiam misteriškam abipusiškumui, empatiškai susiejančiam Kristaus įsikūnijimą su Jo mirtimi ir prisikėlimu ir eucharistine trassubstancializacija, eklezine Komunija: „šioje bažnyčioje Jėzus Kristus yra ir kunigas ir aukojamasis ir jo kūnas ir kraujas iš tikrųjų yra esantis altoriaus sakramente duonos ir vyno pavidalu, duonai esant transsubstancializuotai į kūną ir vynui į kraują Dievo galybe, tam kad atliktų vienovės misteriją, kuomet mes patys gavome iš Jo kūną kurį jis gavo iš mūsų“⁶⁸. Astell patstebi, jog viduramžiškos eucharistinės doktrinos formuluošs yra stebinančiai estetinės, išreikštos paradoksaliu žodynu, kuris atliepia ir persvarsto klasikinę grožio sąvoką⁶⁹.

Ortodoksinė viduramžių krikščionybė žvelgė į paties sakramento grožį kaip į meno kūrinį, įsteigtą Kristaus ir garbinamą konsekracijos, adoracijos, Komunijos ir labdaros veikimo būdais⁷⁰. Remdamasis tuo pačiu neoplatonikų ir šv. Augustino palikimu, koks įkvėpė šv. Bernardą, šv. Bonaventūras (1221–1274) išplėtoja savąjį dvasinių juslių estetinį žodyną ir mistinę doktriną, kad jos deramai atitiktų įsikūnijimo ir sakramentinį grožį. Bonaventūro gilų teo-estetinį išgyvenimą, kurį pažadina Pranciškaus Asyziečio stigmatos ir dieviškos meilės akivaizda taikliai išsako Balthasaras: „net Kryžius ir visa kita, kas pasaulyje estetiška [...] tampa atmetama kaip nebeapkenčiama.“⁷¹

65 Daugiau šia tema Gerardus van der Leeuw, *Sacred and Profane Beauty: The Holy in Art*, trans. David E. Green, New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1963; F. David Martin, *Art and the Religious Experience: The „Language“ of the Sacred*, Lewinsburg: Bucknell University Press, 1972; James Alfred Martin Jr., *Beauty and Holiness: The Dialogue between Aesthetics and Religion*, Princeton University Press, 1990.

66 Harpham, G. G., „Asceticism and the Compensation of Art“, in *Asceticism*, ed. Vincent L. Wimbush and Richard Valantasis, New York: Oxford University Press, 1995, p. 357–368.

67 Greeblatt, S., *Renaissance Self-Fashioning from More to Shakespeare*, Chicago: University of Chicago Press, 1980, p. 2.

68 Ketvirtojo Laterano Susirinkimo Dekretas, 1 kanonas (Decrees of the Fourth Lateran Council, canon 1 (ed. Henry Denzinger, in *Enchiridion symbolorum: Definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, ed. Adolfus Schönmetzer, 34th ed., Baecelona: Herded, 1967, docment 802m p. 260, trans in Bynum, *Holy Feast*, 50).

69 Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006, p. 19.

70 *Ibid.*

71 Balthasar, H., U., *Glory of the Lord. A Theological Aesthetics*, VOL 1: Seeing The Form, Edinburgh: T&T Clark, 1982, p. 124.

Beje, viduramžių teologinė estetika ne tik neatmetė bjaurumo kaip grožio trūkumo, ar priešingai, nesureikšmino bjaurumo kaip neva tikrojo grožio, bet siekė suprasti gražius ir atstumiančius dalykus kaip lygiavertiškai dalyvaujančius transcendentiniame, kosminiame grožyje, būdingame ir atsiskleidžiančiame viskame kas yra. *Christus deformis* samprata tuo metu iškylo kaip kaip teo-estetinis grožio archetipas. Umberto Eco tai įvardija „integruoju jutimiškumu“⁷². Gordon Rudy pabrėžia, jog tiriant estetinį teologijos pradą verta iširti idėjų istoriją apie kitas jusles, nei vien tik regą ir klausą⁷³.

5. Sinestezijos ir teologijos santykis

Pastaruoju metu vis labiau religinis ar mistinis patyrimas suprantamas kaip kylantis iš juslių sankirtos. Stipriausios ir aukščiausios religinės patirtys dažniausiai išreiškiamos sinestezine kalba⁷⁴. Tai parodo, jog vienos juslės atskirumas ir išgryninimas, kaip tai buvo pabrėžiama ir siekiama Vakarų kultūroje, nėra pajėgus aprėpti platesnius ir heterogeniškesnius patirties laukus, o gal ir visą tikrovės patirtį iš esmės. Į sinestezinį visos tikrovės patyrimo reabilitavimą milžinišką įnašą įnešė Maurice Merleau-Ponty juslių fenomenologija, o pastaraisiais metais sparčiai besivystantys istoriniai ir kultūrologiniai juslių tyrinėjimai pripažįsta, jog arsitoteliškasis išgrynintų ir atskirų penkių juslių modelis, kurį absorbavo Vakarų filosofija, vėliau iš jos gimusi estetika, dviejų tūkstantmečių krikščioniškoji teologija, tebuvo dirbtinis, amžininkų ne itin gausiai ir palankiai priimtas modelis, priešpastatomas heterogeniška juslių sankirtų tinklu perpintai tikrovės patirčiai. Arsitoteliškasis penkių grynų juslių redukavimas kaip pozityvistinio mokslo pradžia ir kitų būsimų sensorinių redukcijų (pvz., į vieną tašką susienančios renesansinės perspektyvos) prielaida, atmetanti tikrovės patyrimo sensorinį pilnumą ir ganėtinai amorfinį pilnumą, kuris niekaip nesiderino su Vakarų civilizacijoje augančiais monocentriniais proto ir būties modeliais⁷⁵.

Dvasinių juslių tradicija ir jos ypatinga santaka Origeno mąstyme gali būti ypatingas pagrindas sinestezijos, taip pat ir estetikos teologijoje argumentavimui. Origenas savo dvasinių juslių svarstymuose nenurodė į akimirksniu suaktyvinamą dvasinę gebą, bet kalba apie tęstinį procesualumą ir augimą. Jis teigia, jog dvasinės juslės „pasiekiamos lavinimu“⁷⁶. Vadinasi, krikščioniškasis gyvenimas yra dvasinės percepcijos lavinimas. Turės praeiti beveik pusantrą tūkstančio metų, kai Alexanderis Baumgartenas savo „Estetikoje“ (1735) prabilo apie estetinį patyrimą kaip juslių lavinimą. Šiuosyk omenyje bus kūniškos žmogaus juslės, taip, kaip jos suvokiamos Apšvietos laikotarpiu, abejingu teologijai. Tačiau pats juslių – dvasinių ar fizinių – lavinimo principas sukuria estetinę dimenciją, viena kryptimi auginančią teologinę estetinę plotmę, kuri dar mažai tyrinėta, o kita kildinanti pasaulietinės estetikos gimimą, nors šioji estetika, anot

72 Eco, U. *Art and Beauty in the Middle Ages*, Yale: Yale Nota Bene, 2002, 35.

73 Rudy, G., *Mystical Language of Sensation in the Later Middle Ages*, New York: Routledge, 2002, p. xi

74 *Key Terms in Material Religion*, S. Brent Plate (ed.), London, Oxford, New York, New Delhi, Sydney: Bloomsbury Publishing, 2015, p. 198.

75 *Ibid.*, p. 199.

76 Origen, Commentary of the Song of Songs 1:4; English translations in Origen, *The Song of Songs: Commentary and Homilies*, trans. R. P. Lawson, ACW, New York: Newman, 1956.

Richard Shusterman, ir neatitinkanti pirminių Baumgarteno užmojų – siekti iš principo lavinti žmogiškąjį juslyną. Kai susiduriame su sinestezijos pasireiškimu, akivaizdus skirtingas estetinių žmogaus galių iš / lavinimo lygmuo. Sinestezija, kaip retrospektyviai dabar galime stebėti, buvo natūraliai integruota į teologiškai suvokiamą estetinį būvį, net neapklausias jos, kai pasaulietiniame juslyno estetiniame sinestezijai apskritai nepaliekama vietos. Šiuo atveju turime ne nuostabią Origeno pradėtą opoziciją tarp kūniškų ir dvasinių juslių, kurios Gregorijos Nysiečio sampratoje vienos kulminuoja iš pirmųjų, bet agresyvią dichotomiją tarp diskrečių juslių doktrina remiamos estetikos ir sinestezinio jos pamato.

Vienas žymiausių pastarųjų dviejų dešimtmečių juslių antropologijos tyrinėtojų Davidas Howesas teigia, jog dvasinės joslės, sinestezija, sub-audialinės vibracijos ir t. t. esą vos keletas iš daugelio nuostabių temų, kurios skatina religijos tyrinėtojus domėtis joslėmis, jutimu ir sinestezija. Vienintelė kliūtis tokiems tyrimams yra iš teologijos ištakų paveldėta prielaida, jog tikrasis religijos objektas yra tik juslių peržengimas, transcendavimas – arba tikėjimu (vidujybėje), arba antgamtinio veikimu (kitoje, atskiroje ir skirtingoje tikrovėje), užuot jį tiesiogiai grindus sinestezine juslių sankirta⁷⁷. „Juslių vienovė ir vienovė su dieviškumu yra glaudžiai persipynusios“, mano Davidas Howesas⁷⁸.

O štai Constance'as Clasenas savitai išvelgia, jog jei pagal viduramžių doktriną juslių esama *dviejų* rinkinių – išorinio fizinio ir vidinio dvasinio – tai krikščionims tenka praktikuoti kraštutinį asketizmą, suprantamą fizinį juslių plotmėje ir tuo pat metu mėgautis turtingu jusliniu gyvenimu dvasinių juslių plotmėje matant tenai dieviškąją šviesą, ragaujant dangiškąjį saldumą ir t. t. Šis dvigubas sensorinis gyvenimas buvo patiriamas daugelio mistikų, kas atrodo esą skirta daug daugiau nei vien atsverti jų fizinio juslyno deprivaciją dvasinių malonumų intensyvumu⁷⁹. Classenas, Schmidtas⁸⁰ atkreipia dėmesį, kad nors dvasinių juslių neliko nė užuominos moderniojoje Vakarų psichologijoje, tačiau jie buvo praktikuojami viduramžiais ir netgi XIX a. taip plačiai ir intensyviai, jog šiuo metu net sunku įsivaizduoti, o tai reiškia, jog nūdienis taip vadinamas kognityvinis suvokimas anuomet buvo labiau juslinis. Dawidas Howesas pasiūlo dvi išvalgas: tai buvo laikotarpis iki redukuojant percepcinį patyrimą į psichofizinį, o dabartinis staigus dvasinių juslių kaip tokių sampratos ir praktikos išnykimas visose plotmėse yra kol kas nepaaiškinamas kultūrologinis reiškinys⁸¹. Juo labiau, kad Apšvietos nutrauktą juslinio ir dvasinio patyrimo permanentinę tėkmę sėkmingai rekonstravo tiek XIX a. romantinės ir simbolistinės mąstymo ir estetikos srovės, tiek XX a. antrosios pusės ir pabaigos heterogeniški postmodernistiniai judėjimai.

Sinestezija įmanoma tiek dvasinių, tiek kūniškų juslių pagrindu, o teologinė estetika suponuoja teologinės sinestezijos galimybę. Sinestezija plačiai žinoma kaip reiškinys,

77 Howes, D., „Sensation“, in *Key Terms in Material Religion*, S. Brent Plate (ed.), London, Oxford, New York, New Delhi, Sydney: Bloomsbury Publishing, 2015, p. 193.

78 *Ibid.*, p. 198.

79 Clasen, C., *The Color of Angels. Cosmology, Gender and the Aesthetic Imagination*. London and New York: Routledge, 1998, p. 14.

80 Schmidt, L., „Swedenborg's Celestial Sensorium“, In *The Sixth Sense Reader*, D. Howes (ed.), Oxford: Berg, 2009, p. 151-182.

81 Howes, D., „Sensation“, in *Key Terms in Material Religion*, S. Brent Plate (ed.), London, Oxford, New York, New Delhi, Sydney: Bloomsbury Publishing, 2015, p. 198.

kai individai nuolat patiria vienos rūšies sensorinius stimulus vienalaikiškai su kitais stimulais ir ši būklė pripažįstama kaip netipiška žmogaus juslynui, bet labiau kaip dovana, nei kaip neganda, teigia Shane Butler ir Alex Purves. Šie autoriai atkreipia dėmesį į keletą sinestezijos rūšių, kurios dabar legitimuotos jau ir klinikiniais tyrimais ir kurios bene labiausiai gali atspindėti antikinio juslyno nediferencijuotumą ir savotišką sinesteziskumą, kurį paveldėjo ir krikščioniškieji mąstytojai. Antikinės juslių sampratos ir sinestezinės gebos persmelkė krikščioniškosios teologijos steigtį. Šios dvi sinestezijos rūšys tai *audition coloree* ir su moderniuoju susidomėjimu sinestezija iškilęs klausimas apie sinestezijos kaip metaforos patyrimo būdingumą visiems žmonėms, nepaisant ar jie sinestetai pagal neurofiziologinę savo juslyno sąrangą, ar ne. Susidomėjimas abiejų tipų inestezija šaknijasi dar XVII ir XVIII amžiuose, kai filosofinėje ir mokslinėje mintyje įvyksta lūžis, esminis posūkis į jusles, jų prigimtį, jutimą, suvokimą ir estetinį malonumą. Būtent tokioje terpėje kaip natūrali pasekmė iškyla Alexanderio Baumgarteno sąvoka *estetika* ir jai skirtas fundamentalus veikalas (1735). Sąvokos *sinestezija* graikiškosios šaknys iš esmės nurodo ne į individualų juslinį patyrimą, bet labiau į socialinį reiškinį – veiksmazodis *sunaisthanomai* ir daiktavardis *sunaesthesia*, vartojami pirmiausia Aristotelio, žymėjo daugybės individų patiriamą tą patį reiškinį arba jutimų darinį, kuris stegia gyvos būtybės susidūrimą su pasauliu arba pačiu savimi⁸². Kaip juslių teoretiko Aristotelio įtaka išsitiesė gerokai toliau antikos. Tačiau pagrindinės jo idėjos gali būti vertinamos kaip antisinestezinės (moderniąja prasme), nes pabrėžia kiekvienos juslės autonomiją ir griežtą sąsają tik su tam tikru objektu ir sudėliodamas jusles taip, kad jos sudarytų aiškią hierarchiją, kurios viršūnėje rega ir klausia. Kaip pastebi Shane Butler ir Alex Purves, ne visi Aristotelio amžininkai, ir netgi pats Aristotelis tokią hierarchiją taikė ir pripažino⁸³.

Shane Butler ir Alex Purves mano, jog tyrinėjant antikinius rašytinius šaltinius, dera remtis žodine sinestezinių sampynų išraiška nespėliojant apie klinikinį jų autorių patyrimo sinesteziskumą. Kita vertus, toks sinestezijos aspektas apimtų ne vien sinestezines metaforas, bet ir ganėtinai proziškus intersensualumo aprašymus. Antai Katz atskleidžia esant neišvengiamą kalbos sinesteziskumą po rašto atsiradimo, kuris leidžia tuo pat metu matyti ir girdėti žodžius. Beje, į šią minties tėkmę jis įtraukia ir lingvistą Ferdinandą de Saussurę, beje, buvusį tikrą sinestetą. Visą antikinį pasaulį „prakalbinus sinesteziskai“, galime atrasti ypatingą juslinę tikrovę, gerokai besiskiriančią nuo dabartinės. Tad ir bandant suvokti Bažnyčios tėvų, viduramžių ir vėlyvųjų mistikų tekstus, kuriuose aptiriamos juslės ir jų daugybiškumas, būtina derinti abi perspektyvas. Tai, kaip atsiskleidžia teologiniuose tekstuose įtarpintos juslės, nagrinėjant jas iš antikos ateinančiuose kontekstuose, gerokai skirtųsi nuo mūsų dabarties juslyno traktuočių. Tačiau tokia perspektyvų sankirta kol kas tėra tik vaisinga hipotezė, laukianti intensyvaus juslių antropologų, juslių kultūrologų, juslių istorikų ir teologų bendradarbiavimo. Šioje sankirtoje gimstanti ypatinga juslių hermeneutika leistų naujomis spalvomis išvysti ne tik patį šventraštį, bet ir visą teologinės jo išsklaidos planą, nes

82 Butler, Sh., Purves, A., „Introduction: Synaesthesia and the Ancient Senses“, in *Synaesthesia and the Ancient Senses*, (ed.) Shane Butler and Alex Purves, Durham, Bristol: Acumen, 2013, p. 1.

83 *Ibid.*, p. 2.

žmogiškosios joslės metaforiniu, analoginiu ar tiesiog neartikuliuotu pavidalu dalyvauja transcendencijos patyrimo. Antikinis juslynas yra daugialypė, didžia dalimi nederencijuota visuma. Tikrovė natūraliai patiriama juslių sampynomis, atitinkančiomis sinestezinius kriterijus – vienos joslės modalumo perkėlimo kitai juslei ir pan. Antai Mark Bradley atkreipia dėmesį į tai, jog net spalvos juslinis patyrimas senovės romėnams buvo ne vizualinis, bet sudėtingas sinestezinis reiškinys⁸⁴.

Kalbą kaip intersensorinį patyrimą pastebėjo ir Charlesas Baudelaireas, 1857 m. sukurdamas įžymųjų eilėraščių „Correspondances“, laikomą klasikiniu modernųjų laikų sinestezijos pavyzdžiu. Šis eilėraštis, be kita ko, iki šių dienų laikomas sinestezijos manifestu, raginančiu veržtis link naujų patyrimo būdų. Lygiai taip pat norėdami suvokti antikos juslyną, turime atsakyti įprastinių percepcijos būdų, o juo labiau peržengti vizualumo paradigmą. Bet kuriuo atveju susiduriame su juslinio potyrio, taip pat ir sinestezinio, vertimo į kalbą problema. Krikščioniškoji teologija suteikusi žodžiui išskirtinę svarbą, kartu perima ir žodžio sinestezinį krūvį, su kuriuo jai tenka subtiliai tvarkytis. Šiuolaikiniame filosofijos ir teologijos diskurse sąvoką *sinestezija* priimant kaip natūralią, ištisi teologijos raštų klodai atsiveria naujais aspektais. Sporadiškai pasirodantys teiginiai ir užuominos apie sinestezinį juslyno pagrindą transcendentiniuose vyksmuose ir įvykiuose ilgainiui turėtų sugulti į sisteminius darinius.

Antikinio juslyno, Origeno dvasinių juslių doktrinos tyrinėjimų dabartinis intensyvumas teikia daug vilčių atverti ir suprasti sinestezinį klodą vis naujose Vakarų kultūros plotmėse⁸⁵. Michaelis Sellis neseniai surado ir apibrėžė apofatinę „nepasakymo kalbą“ norėdamas parodyti, kaip negatyvioji dialektika nepasako savęs nei logiškai nei teologiškai ir kaip ji steigia santykį tarp Dievo ir asmens, kuris kalba, rašo ar skaito⁸⁶. G. Rudy pastebi, jog sensorinė kalba kviečia panašiai analizei. Visų pirma, sensorinė kalba yra reikšminga dalis taip vadinamos „mistinės retorikos“, nes ji remiasi teologijos masyvais, kurie yra pamatiniai mistiniuose tekstuose: antropologija, kosmologija, žinojimas ir išganymas. Antra, sensorinė kalba laikoma išskirtinai svarbia ir ypač būdinga mistiniams tekstams. Būtent jutimiškumas suvienija dieviškumą ir patyrimą. Tačiau kaip tik šie aspektai itin retai analizuojami, būtent, kaip jie veikia būdami teologiniu žodynu ar jutimine retorika, artikuliuojančia teologines sąvokas⁸⁷. O mistiniai krikščioniškieji tekstai dažnai būna paremti negatyviaja dialektika. Tačiau, kai susiduriama su sensorine kalba, mokslininkai dažniausiai tiesiog suveda ją į aiškias dvasinių juslių doktrinas nesvarstydami, kaip skirtingi jų naudojimo variantai atitinka arba neatitinka šias doktrinas.

G. Rudy, norėdamas labiau paaiškinti savo požiūrį į sensorinę kalbą teologijoje, pateikia labai išgrynintų įžvalgų apie sinestezijos vaidmenį joje. Sinesteziniai pasazai, kuriuose autorius naudoja dvi ar daugiau juslių vienoje frazėje, eilutėje ar sakinyje arba kalba, nurodanti vieną joslę, naudojama kitai juslei, yra gana dažni mistiniuo-

84 Bradley, M., „Colour as Synaesthetic Experience in Antiquity“, *Synaesthesia and the Ancient Senses*, (ed.) Shane Butler and Alex Purves, Durham, Bristol: Acumen, 2013, p. 127.

85 *Smell and the Ancient Senses*, Mark Bradley (ed.), London, New York: Routledge, 2015.

86 Rudy, G., *Mystical Language of Sensation in the Later Middle Ages*, New York: Routledge, 2002, p. 13.

87 *Ibid.*, p. 13.

se tekstuose ir netgi laikomi jiems būdingais⁸⁸. Minėtųjų šv. Bernardo, Hadewijch, šv. Bonaventūro ir Ruusbroeco tekstuose sinestezinių ištarų išties apstu.

Sinesteziniai potyriai, tiek ir jų aprašymai mistiniuose tekstuose ir netgi rafinuotose scholastinėse spekuliacijos pasirodydavo nuolat. Tiesa, Rudy nusiteikęs ignoruoti taip vadinamą „subjektyviąją sinesteziją“ vardan „objektyviosios sinestezijos“, ar, kaip jis tai vadina, „retorinės sinestezijos“, kuria jis apibrėžia juslių maišymo ar laužymo tropuose, metaforose retorinę strategiją arba techniką. Tačiau ir šiuose gana redukuotuose jo tyrimuose esama svarbių išvalgų, galinčių pasitarnauti tolesniems sinestezijos krikščioniškoje teologijoje tyrimams. Visų pirma, Rudy pastebi, jog tai, kas maišoma ar laužoma, yra skirtumai tarp penkių juslių (arba pojūčių klasių), kurias žmonės laiko duotomis ir natūraliomis, įgimtomis juntančiam kūnui. Sinesteziją suprasdami kaip retorinę techniką, galima sėkmingai lyginti sinestezinę retoriką su negatyviąja dialektika ar apofatine kalba. Jei teigiame, jog šios sulietų ar perlaužtų juslių barjerų pagrindu sukurta metaforos ir kitos kalbinės figūros yra steigiamos ant prieštaravimų ir paradoksų, tai visiškai nestebintų ir teiginys, jog lygiai kaip ir apofatinė kalba, sinestezinė kalba nepasako savęs. Apofatinė kalba nepasako savęs keliais būdais ir visi jie yra paremti sintaksine arba logine aporija. Kaip žinoma, krikščioniškieji teologai vartojo apofatinę kalbą svarstydami švč. Trejybės nesuprantamumą ir Dievo kitokybę. Vadinasi, ir sinestezijos vaidmenį krikščioniškosios teologijos tekstuose galime suprasti panašiai⁸⁹. Taigi sinestezijos prilyginimas apofatinei kalbai ir apofatinei teologijai svariai įvertina sinestezinių juslių samponų reikšmę perteikiant transcendentinį žinojimą, artikuliuoti idėjas apie Dievą, jo esatį ir mūsų santykį su Juo.

Davidas Chidesteris⁹⁰ akcentuoja sinesteziją teologiniuose tekstuose dviejų aukštesniųjų juslių pagrindu – regos ir klausos. Chidesterio formuluotės labai įdomios ir aktualios, be to, jis mėgina išsiaiškinti ir skirti literatūrinę sinesteziją, fiziologinę tarpmodalinę juslių sinesteziją ir nepainioti jų su lygiagrečiai patiriamais, bet nesusipinančiais regos ir klausos juslių pojūčiais. Chidesterio manymu, rega ir klausia iškyla kaip pirminės juslės, lemiančios visą religinį diskursą. Tačiau šios juslės šventraštyje ir teologijoje susijusios labai dinamiškais ryšiais, virstančiais sinestezijos apraiškėmis. Autorius pastebi, jog sinestezija yra laikoma aukštesne už įprastinį sensorinį patyrimą, nes ji kur kas betarpiškesnė, įtikinamesnė, išskirtinė ir visa apimanti. Religiniame diskurse sinestezija kreipia link misticizmo. Tokie sinesteziniai įvykiai, kaip Dievo regėjimas girdint šventraščio žodžius gali būti intersensorinio proceso rezultatas, apimantis juslinį žodžių girdėjimą ir vizijinį matymą. Be to, Chidesterio nuomone, išbaigtas reikšmės kūrimo procesas, nusitęsęs ir į teologijos plotmę būtų įmanomas tik tada, kai jusliniai skonio, uoslės, lytėjimo aspektai būtų lygiaverčiai regai ir klausai, o jų sinesteziniai dariniai užklotų visą religinio diskurso lauką.

88 Rudy, G., *supra* note 86, p. 14.

89 *Ibid.*, p. 14.

90 Chidester, D., *Word and Light: Seeing, Hearing, and Religious Discourse*, Champaign: University of Illinois Press, 1992.

Išvados

Straipsnį sudaro įvadas ir penkios viena iš kitos nuosekliai plaukiančios dalys siekiant palengva iškelti sinestezijos teologijoje kontūrą.

1. *Juslių sampratos kaita*. Vienokiu ar kitokiu būdu juslės turėjo būti įtarpintos ir teologiškai pagrįstos krikščionybėje, užgimusiame labai juslingos kultūros apsuptyje. Šia pastaba pabrėžiamas ne juslių perteklinis stimuliavimas ikikrikščioniškoje kultūroje, kurią krikščioniškoji asketika kritikavo, bet, priešingai, nurodoma į subtiliai išlavintą juslyną kaip tuometinės kultūros terpę. Veikiausiai neatsitiktinis dalykas, jog modernybėje gręžiantis link kūniškumo ir jusliškumo, teologijoje, bet religijotyryniuose tyrinėjimuose, tapo aktualus dvasinės patirties įjuslinimas. Juslių ir jų sampynų daugialypis įkalbinimas Vakarų kultūroje vyksta savitai ir per ilgus amžius yra persipynęs su teologijos plotme.
2. *Origeno dvasinių juslių samprata*. Dvasinių juslių tradicija remiasi idėja, jog yra dvasinis percepcijos aparatas, analogiškas penkioms fiziniams juslėms. Origenas sujungia dvasines jusles su pačiu šventraščio skaitymu ir jo egzegeze. Kas skaito ir interpretuoja šventraštį, analogiškai tas patiria Kristų, Logosą akimis ir ausimis, uosle ir burna, rankomis ir širdimi. „Pradžios knygos homilijose“ Origenas rašo, jog Žodžio puota yra skirta „tiems, kurie žino, kaip išgirsti tobuliau ir savo jusles [...] lavina tam, kad girdėtų Dievo Žodį“⁹¹.
3. *Dvasinių juslių tradicijos tąsa*. Pastaraisiais metais išaugo mokslininkų dėmesys krikščioniškajai dvasinių juslių tradicijai. Tiriama atskirų autorių darbai bei istoriniai periodai. Dvasinės juslės, kaip jas suvokė ar patyrė Origenas, Grigalius Nysietis ir kiti patristiniai ir viduramžių krikščionių mistikai, gali būti laikomos emocinio intencionalumo formomis, kurios atveria savo analoginį panašumą su išoriniu juslumu dėl daugybės lingvistinių transformacijų. Sensorinis vaizdinys Biblijoje betarpiškai perskaitomas kaip vienoks ar kitoks teologinis patvirtinimas. Tačiau tokios transformacijos sudėtingumas akivaizdesnis pasirodant sinestezijai. Nors būta įvairių kalbos formų perteikti vidinei transformacijai, vis dėlto dvasinių juslių principas buvo fundamentalus ir juo rėmėsi patristiniai ir viduramžių mistikai. Labiausiai išplėtotos „Giesmių giesmės“ pagrindu, dvasinės juslės su savo gausybe kognityvinių ir emocinių niuansų ilgainiui buvo pritaikytos visai Biblijai interpretuoti ir dėl dvasinės egzegezės tapo pagrindine krikščioniškojo misticizmo praktika iki pat XII a. Dvasinių juslių išsklaidą galime aptikti ne tik Origeno Aleksandriečio (185–254) ar Grigaliaus Nysiečio (335–395) tekstuose, bet ir Pseudo Makarijaus (300–391), šv. Augustino (354–430), Pseudo Dionisijaus Aeropagito (650–725), šv. Bonaventūro, Grigaliaus Didžiojo (540–604), Maksimo Išpažinėjo (580–662), Simeono Naujojo Teologo (949–1022), Aleksandro Haliečio (1170 arba 1185–1245), Thommaso Gallo (1200–1246),

91 Origen, *Homilies on Genesis*, 14.3. Origen, *Homilies on Genesis*, English translation in *Homilies on Genesis and Exodus*, trans. Ronald E. Heine.

Tomo Akviniečio (1225–1274), Nikolos Kuziečio (1401–1464), Jonathano Edwardso (1703–1758), Johno Wesley (1703–1791) ir netgi Imanuelio Kanto (1724–1804) mąstyme. XX a. teologijoje dvasines jusles naujai atrado ir ryškiausiai pateikė Karlas Racheris (1904–1984) ir Hansas Ursas von Balthasaras (1905–1988). Tarp 1930-ųjų ir 1940-ųjų dvasinių juslių tema išnyko iš teologijos ir filosofijos lauko. Dabartinis šios temos grįžimas ir augantis aktualumas yra susijęs su sparčiai augančiu katalikišku *ressoucement* judėjimu, kuris dubliuojasi su taip vadinamu *la nouvelle théologie* laikotarpiu. Šis dvasinių juslių grįžimas motyvuojamas skubiomis naujos religinės epistemologijos, pradėtas dar Bažnyčios Tėvų, paieškomis, kurios turėtų pralaužti atrodytą pernelyg inertišką skirtį tarp prigimties ir malonės, kuri įtvirtino XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios neocholastika, sekdamą paskelbtą dokumentą *Aeterni Patris* (1879). Naujai atgimę tarpdisciplininiai dvasinių juslių sampratos tyrimai labai pasitarnautų percepcijos tyrimams analitinėje filosofijoje, sisteminei teologijai, „teologiniam posūkiui“ kontinentinėje fenomenologijoje ir taip vadinamai „juslinei revoliucijai“ kultūrinėje antropologijoje.

4. *Teologinės estetikos prieigos ir sinestezija*. Sinestezija įmanoma tiek dvasinių, tiek kūniškų juslių pagrindu, o teologinė estetika suponuoja teologinės sinestezijos galimybę. Taigi esama ir labai sudėtingos estetinės sąveikos tarp fizinių ir dvasinių juslių. Nuo Origeno laikų dualistinė teologija siekė išlaikyti abu juslių rinkinius atstu, o kai mistinis patyrimas, sakramentų priėmimas, liturginė praktika ir kūno prisikėlimo doktrina siekė patvirtinti mistinį tolydumą tarp kūno ir sielos juslių. Pastaruoju metu atsiranda vis daugiau veikalų, skirtų teologinei estetikai, pamatiniams estetiniams santykiams krikščionybės giluminiuose kloduose.
5. *Sinestezijos ir teologijos santykis*. Pastaruoju metu vis labiau religinis ar mistinis patyrimas suprantamas kaip kylantis iš juslių sankirtos. Stipriausios ir aukščiausios religinės patirtys dažniausiai išreiškiamos sinestezine kalba. Tai parodo, jog vienos juslės atskirumas ir išgryninimas, kaip tai buvo pabrėžiama ir siekiama Vakarų kultūroje, nėra pajėgus aprėpti platesnius ir heterogeniškesnius patirties laukus, o gal ir visą tikrovės patirtį iš esmės. Dvasinių juslių tradicija ir jos ypatinga santaka Origeno mąstyme gali būti stiprus pagrindas sinestezijos, taip pat ir estetikos teologijoje argumentavimui. Origenas savo dvasinių juslių svarstymuose nenurodė į akimirksniu suaktyvinamą dvasinę gebą, bet kalba apie tęstinį procesualumą ir augimą. Sinestezija įmanoma tiek dvasinių, tiek kūniškų juslių pagrindu, o teologinė estetika suponuoja teologinės sinestezijos galimybę. Sinestezija plačiai žinoma kaip reiškinys, kai individai nuolat patiria vienos rūšies sensorinius stimulus vienalaikiškai su kitais stimulais ir ši būklė pripažįstama kaip netipiška žmogaus juslynui, bet labiau kaip dovana, išbaigtas reikšmės kūrimo procesas, nusitęsęs ir į teologijos plotmę būtų įmanomas tik tada, kai jusliniai skonio, uoslės, lytėjimo aspektai būtų lygiaverčiai regai ir klausai, o jų sinesteziniai dariniai užklotų visą religinio diskurso lauką.

Literatūra

Ashbrook, S. H., *Scenting Salvation: Ancient Christianity and the Olfactory Imagination*, Berkeley: University of California Press, 2006, p. 3.

Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006, p. 27–62.

Avrahami, Y., *The Senses of Scripture: Sensory Perception in the Hebrew Bible*. New York: Bloomsbury Publishing, 2012, p. 1–15.

Balthasar, H. U., *The Glory of the Lord*, Vol. I: *Seeing the forms*, trans. Erasmo Leiva-Merikakis, San Francisco: Ignatius Press, 1982, p. p. 370-371, 365–425.

Balthasar, H., U., *Glory of the Lord. A Theological Aesthetics*, VOL 1: *Seeing The Form*, Edinburgh: T&T Clark, 1982, p. 124.

Bradley, M., „Colour as Synaesthetic Experience in Antiquity“, *Synaesthesia and the Ancient Senses*, (ed.) Shane Butler and Alex Purves, Durham, Bristol: Acumen, 2013, p. 127.

Butler, Sh., Purves, A., „Introduction: Synaesthesia and the Ancient Senses“, in *Synaesthesia and the Ancient Senses*, (ed.) Shane Butler and Alex Purves, Durham, Bristol: Acumen, 2013, p. 1–2.

Chidester, D., *Word and Light: Seeing, Hearing, and Religious Discourse*, Champaign: University of Illinois Press, 1992, p. 14-24, 69–72.

Clasen, C., „Foundations for an Anthropology of the Senses“, *International Social Science Journal*, 1997, 153: 409–410.

Clasen, C., *The Color of Angels. Cosmology, Gender and the Aesthetic Imagination*. London and New York: Routledge, 1998, p. 14.

Coakley, S., „Gregory of Nyssa“, in *The Spiritual Senses Perceivin Godi n Western Christianity*, ed. Sarah Coakley and Paul

L. Gavrilyuk, Cambridge: Cambridge University Press, 2012. Coakley, Sarah, „The Ressurrection and the ‚Spiritual Senses,“ in *Powers and Submissions: Spirituality, Philosophy and Gender*, Oxford: Blackwell, 2002, p. 131–52.

Coakley, S., Gavrilyuk, P., „Introduction“, in *The Spiritual Senses: Perceiving God in Western Christianity*, Coakley, S., Gavrilyuk, P. (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 1–19.

Cohen, J., „Synaesthetic Perception as Continuous with Ordinary Perception, or: We’re All Synaesthetes Now“, in *Sensory Blending: On Synaesthesia and Related Phenomena*, Ophelia Deroy (ed.), Oxford: Oxford University Press, 2017, p. 60.

Daugiau šia tema Gerardus van der Leeuw, *Sacred and Profane Beauty: The Holy in Art*, trans. David E. Green, New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1963; F. David Martin, *Art and the Religious Experience: The ‚Language‘ of the Sacred*, Lewinsburg: Bucknell University Press, 1972; James Alfred Martin Jr., *Beauty and Holiness: The Dialogue between Aesthetics and Religion*, Princeton University Press, 1990.

Deroy, O., *Sensory Blending: On Synaesthesia and Related Phenomena*, Oxford: Oxford University Press, 2017.

Eco, U. *Art and Beauty in the Middle Ages*, Yale: Yale Nota Bene, 2002, 35.

Fodor, J., *Theological Aesthetics after von Balthasar*, London and New York: Routledge Routledge, 2016, p. xii-10.

Foucault, M., *The Birth of the Clinic: An Archeology of Medical Perception*, trans. A. M. Sheridan Smith. New York: Tavistock, 1973, p. 54–63, 107–23.

Greeblatt, S., *Renaissance Self-Fascioning from More to Shakespeare*, Chicago: University of Chicago Press, 1980, p. 2.

Hamilakis, Y., „Archeology of the Senses“ in *The Oxford Handbook of the Archeology of Ritual and Religion*, Insoll, T., (ed.), Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 208–212.

Hamilakis, Y., „The Past as Oral History: Towards an Archeology of the Senses“ in Y. Hamilakis, M. Pluciennik, S. Tarlow (eds.) *Thinking Through the Body: Archeologies of Corporeality*, New York: Klrwer/Plenum, 2002, p. 121–136

Harpham, G. G., „Asceticism and the Compensation of Art“, in *Ascetism*, ed. Vincent L. Wimbush and Richard Valantasis, New York: Oxford University Press, 1995, p. 357–368.

Harrison, E. J., Baron-Cohen, S. (ed.), *Synaesthesia: Classic and Contemporary Readings*, Wiley, 1997.

Hegel, W., F., G., *Aesthetics: Lectures on Fine Art*, trans. T. M. Knox, Oxford: Clarendon Press, 1993, p. 123.

Howes, D., „Introduction: „To Summon All the Senses“ in D. Howes (ed.), *The Varieties of Sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the Senses*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1991, p. 3–21.

Howes, D., „Sensation“, in *Key Terms in Material Religion*, S. Brent Plate (ed.), London, Oxford, New York, New Delhi, Sydney: Bloomsbury Publishing, 2015, p. 193–198.

Howes, D., „Sensation“, in *Key Terms in Material Religion*, S. Brent Plate (ed.), London, Oxford, New York, New Delhi, Sydney: Bloomsbury Publishing, 2015, p. 198.

Howes, D., *Sensorial Anthropology*, in D. Howes (ed.), *The Varieties of Sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the Senses*, Toronto: University of Toronto Press, 1991, p. 167–191.

Ignaco Lojolos „Dvasinis dienoraštis“, parašytas 1544–1545 m. pirmą kartą buvo išspausdintas daugiau nei po 400 metų: A. Codina in *Monumenta Historica Societatis Jesu*, vol. 63, Rome, 1934, p. 86–158. A.

Codina šiame leidinyje pateikė „Dvasinio dienoraščio“ vertimą į anglų kalbą.

Ingold, T., „Stop, Look and Listen! Vision, Hearing and Human Movement“ in T. Ingold, *The Perception of Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill*, London: Routledge, 2000, p. 247–87.

Keane, W., „The Evidence of the Senses and the Materiality of Religion“ in M. Engelke (ed.), *The Objects of Evidence: Anthropological Approaches to the Production of Knowledge*, Journal of the Royal Anthropological Institute, Special Issue, 2008 p. 110–127.

Key Terms in Material Religion, S. Brent Plate (ed.), London, Oxford, New York, New Delhi, Sydney: Bloomsbury Publishing, 2015, p. 198–199.

Ketvirtojo Laterano Susirinkimo Dekretas, 1 kanonas (Decrees of the Fourth Lateran Council, canon 1 (ed. Henry Denzinger, in *Enchiridion symbolorum: Definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, ed. Adolfus Schönmetzer, 34th ed., Baecelona: Herded, 1967, document 802m p. 260, trans in Bynum, *Holy Feast*, 50).

Levin, S., „The More Savory Offering: A Key to the Problem of Gen. 4:3-5,“ *JBL* 98. 1979, p. 85.

Lootens R., M., „Augustine“, in *The Spiritual Senses– Perceiving God in Western Christianity*, Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 2011 p. 56–57.

McGinn, B., „The Language of Inner Experience in Christian Mysticism“, *Spiritus*, no. 1, 2001, p. 135–138.

McInroy, J. M., *Balthasar on the Spiritual Senses*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

McInroy, Mark J. *Origen of Alexandria*. In *The Spiritual Senses: Perceiving God in Western Christianity*, edited by Paul L. Gavrilyuk and Sarah Coakley, 20–35. Cambridge: Cambridge University Press, 2012

Myers, B. *Exegetical Mysticism: Scripture, Paideia, and the Spiritual Senses*.

In J. McRandal (ed.), *Sarah Coakley and the Future of Systematic Theology* (1 ed., pp. 1-14). Minneapolis: Fortress Press, 2016.

Miles, R., M., „Vision: The Eye of the Body and the Eye of the Mind Augustine's *De Trinitate* and Other Works,” *Journal of Religion*, April 1983, p. 125–142.

Miles, R., M., *Image as Insight: Visual Understanding in Western Christianity and Secular Culture*, Boston: Beacon Press, 1985, p. 96–97.

Minding the Spirit— The Study of Christian Spirituality, Elizabeth Dreyer, Mark S. Burrows (eds.), Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2005, p. 136–139.

Nicolas of Cusa, „Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te“ (Sermo 243), in Nicolas of Cusa, *Opera omnia*, vol. 29, fase. 3, *Sermones IV*, (1455-1463), ed. Walter Andreas Euler and Harald Schwaetzer, Hamburg: Felix Meiner, 2002, p. 254–255.

Origen, Commentary of the Song of Songs 1:4; English translations in Origen, *The Song of Songs: Commentary and Homilies*, trans. R. P. Lawson, ACW, New York: Newman, 1956.

Origen, Commentary of the Song of Songs 1:4; English translations in Origen, *The Song of Songs: Commentary and Homilies*, trans. R. P. Lawson, ACW, New York: Newman, 1956.

Origen, Commentary of the Song of Songs 2:10; English translations in Origen, *The Song of Songs: Commentary and Homilies*, trans. R. P. Lawson, ACW, New York: Newman, 1956.

Origen, Homilies on Genesis, 14.3. Origen, *Homilies on Genesis*, English translation in *Homilies on Genesis and Exodus*, trans. Ronald E. Heine.

Origen, Homilies on Genesis, 14.3. Origen, *Homilies on Genesis*, English translation in *Homilies on Genesis and Exodus*, trans. Ronald E. Heine.

Porath, N., „Seeing Sound: Consciousness and Therapeutic Acoustics in the Inter-

sensory Shamanic Epistemology of the Orang Sakai of Riau (Sumatra)”, *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14 (3): 2008, p. 647–663.

Rahner, K., „Le début d'une doctrine des cinq sens spirituels chez Origène. In *Revue d'Ascétique et de Mystique* 13, 1932, S. 113-145 („The ‚Spiritual Senses‘ according to Origen“). In *Theological Investigations*, vol 16, trans. David Morland, New York: Seabury, 1979.

Rahner, K., „The Doctrine of the Spiritual Senses in the Middle Ages,” trans. David Morland, O.S. B. in *Theological Investigations*, vol. 16, *Experience of the Spirit: Source of Theology* (New York: Crossroad, 1983, p. 104–134.

Ryba, Th., „Truth and the Sensuous in Theology: Newman, Milbank and Pickstock on the Perception of God“, cituojamas rankraštis in Astell, W., A., *Eating Beauty – The Eucharist and the Spiritual Arts of the Middle Ages*, Cornell University Press, 2006, p. 3–4.

Rogiwska M., A., *Synaesthesia and Individual Differences*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Rudy, G., *Mystical Language of Sensation in the Later Middle Ages*, New York: Routledge, 2002, p. xi-14.

Rumšas, S. OP, „Grigaliaus Nysiečio Homilijų apie palaiminimus teologiniai ir antropologiniai aspektai“. *LOGOS*, Nr. 86, p. 36.

Schmidt, L., „Swedenborg's Celestial Sensorium.“ In *The Sixth Sense Reader*, D. Howes (ed.), Oxford: Berg, 2009, p. 151-182.

Simner, J., Hubbard, M. E., (ed.), *Oxford Handbook of Synesthesia*, Oxford: Oxford University Press, 2013.

Synaesthesia: Theoretical, artistic and scientific foundations, Fundación Internacional artecittà Córdoba J., M., Riccò, D., Day, A., S., (ed.), 2014.

Synnot, A., „Puzzling Over the Senses: From Plato to Marx“, in *The Varieties of Sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the Senses*, ed. D. Howes; Toronto: University of Toronto Press, 1991, 61-76.

Smell and the Ancient Senses, Mark Bradley (ed.), London, New York: Routledge, 2015.

Timothy W. O'Brien, „Con ojos interiores. Ignatius of Lojola and the Spiritual Senses, *Studies in Spirituality* 26, 263-281. doi: 10.2143/SIS.26.0.3180811, 2016, p. 263–273.

Toner, J., „*Smell and Christianity*“ in *Smell and the Ancient Senses*, ed. Mark Bradley, New York: Routledge, 2015, p.158–17.

Totelin, L., „Smell as Sign and Cure in Ancient Medicine“, in M. Bradley, ed. 2015. *Smell and the ancient senses*. New York: Routledge, p. 17–29; Baltusen, H., „Ancient Philosophers on the Sense of Smell“, in M. Bradley, ed. 2015. *Smell and the ancient senses*. New York: Routledge, p. 30–46.

Viladesau, R., *Theological Aesthetics: God in Imagination, Beauty, and Art*, New York: Oxford University Press, 1999, p. 23.

SYNESTHESIA IN CHRISTIAN THEOLOGY

Salomėja Jastrumskytė

Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Summary. *The aim of the article is to define a tangible contour for the study of synesthesia in theology. Since both the sensory and synesthetic studies have intensified over the last few decades, there has naturally been a need to recognize and articulate synesthesia in various layers of culture. Synaesthesia in theology has not been thoroughly and consistently researched, so this article outlines possible guidelines for such research from sensory research, opening up anthropological foundations and cultural dynamics, then exploring the tradition of spiritual senses in Christian theology, starting with Origen thinking and reviewing the patristic, medieval mystic tradition and turning to the return of the doctrine of spiritual senses to theology in the 20th century. Consistent attention is given to the synesthetic assumptions of theological aesthetics. According to the material of this study, the relationship between theology and synesthesia is developed, emphasizing the uniqueness of synesthesia manifestations in theology.*

Keywords: *synesthesia, theology, Christianity, senses, spiritual senses, aesthetics, theological aesthetics, patristics, medieval mysticism.*

Salomėja Jastrumskytė, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Komparatyvistinių kultūros tyrimų skyrius. Mokslinių interesų kryptys: sinestezija, estetika, socialinė filosofija, juslių antropologija, vaizdo antropologija, kultūrologija.

Salomėja Jastrumskytė, Lithuanian Culture Research Institute, Department of Comparative Culture Studies. Research interests: synesthesia, aesthetics, social philosophy, anthropology of the senses, image anthropology, culture studies.